

Advies over meertalig opvoeden bij consultatiebureaus

*Een onderzoek naar de mate waarin wetenschappelijke inzichten in
de praktijk worden toegepast*

Universiteit Utrecht

Joleen Zuidema (4129199)

dr. J.M. Nortier

dr. M. Pinto

MA Taal, Mens en Maatschappij

Universiteit Utrecht

juni 2014

Voorwoord

Voor u ligt het resultaat van een onderzoek dat ik de afgelopen maanden gedaan heb ter verkrijging van mijn mastergraad aan de Universiteit Utrecht.

Op deze plek wil ik graag de gelegenheid nemen om de mensen te bedanken die me tot steun zijn geweest tijdens het schrijfproces.

Dank aan mijn scriptiebegeleider, mevrouw Nortier. Uw eerlijke commentaar heeft me geleerd kritisch naar mijn eigen werk te kijken en geen genoegen te nemen met iets dat beter kan.

Dank aan Boaz, voor je onuitputtelijke interesse, motivatie en praktische hulp gedurende de tijd dat ik alleen nog oog had voor mijn onderzoek.

Tot slot ook dank aan de familieleden, vrienden en bekenden die hun interesse in mijn werk hebben getoond en me – waarschijnlijk zonder daar zelf bewust van te zijn – op ideeën hebben gebracht en me duidelijk leerden vertellen waar ik nu eigenlijk mee bezig was.

Dankzij jullie heb ik mij steeds gesteund geweten, met het huidige onderzoek als resultaat.

Abstract

In de huidige bijdrage is onderzocht op welke manier consultatiebureaus informatie over meertalig opvoeden naar buiten brengen, waar de informatie uit bestaat en in hoeverre deze in lijn is met wetenschappelijke inzichten over vroege meertaligheid. Gebleken is dat het grootste deel van de websites van consultatiebureaus dezelfde informatie naar buiten brengt. Hoewel deze informatie niet volledig is, staat er niets op dat niet in lijn is met de theorie. Informatie die door medewerkers naar buiten wordt gebracht is verder schaars, dat is gebleken uit het contact dat met de consultatiebureaus is gezocht, en uit de antwoorden van ouders met meertalige kinderen. De algemene tendens lijkt te zijn dat meertalige taalontwikkeling geen onderwerp is dat standaard besproken wordt. Onder de ouders waarbij meertaligheid wel behandeld is, geeft het grootste deel aan dat de meertalige opvoeding positief-neutraal gepercipieerd werd. Onder deze ouders werd af en toe advies gegeven, maar niet altijd corresponderend met de theorie.

Om de huidige kennisoverdracht meer in lijn te brengen met de theorie en bovendien beter beschikbaar te maken, is gepleit om ten eerste de websites aan te vullen met de ontbrekende informatie en ten tweede een folder uit te brengen die de belangrijkste informatie over vroege meertaligheid bevat. Deze kan zowel digitaal als fysiek overhandigd worden. Informatie is zo op elke plek hetzelfde en onafhankelijk van de (nu vaak nog ontbrekende) expertise van medewerkers.

Inhoud

Voorwoord	3
Abstract	4
Inhoud	5
Introductie	7
1 Theoretisch kader	10
1.1 Het belang van een goede Nederlandse taalbeheersing.....	11
1.2 Het belang van meertaligheid in Nederland.....	13
1.3 Het belang van opvoeders met een goede taalbeheersing.....	14
1.4 Simultane en successieve meertaligheid.....	16
1.5 Kritische periode in vroege meertaligheid.....	17
1.6 Taalontwikkeling bij simultaan meertalige kinderen.....	19
1.7 Taalontwikkeling bij successief meertalige kinderen.....	20
1.8 Inleiding onderzoek naar effecten van meertaligheid.....	23
1.9 Studies rondom simultane meertaligheid.....	24
1.9.1 Studies m.b.t. cognitie.....	24
1.9.2 Studies m.b.t. sociale vaardigheden.....	26
1.10 Studies rondom successieve meertaligheid.....	27
1.10.1 Studies m.b.t. cognitie.....	27
1.10.2 Studies m.b.t. sociale vaardigheden.....	29
1.11 Invloedrijke factoren bij het aanleren van vroege meertaligheid.....	29
1.12 Samenvatting.....	32
2 Onderzoeksvraag en methode	36
2.1 Werkwijze.....	36
2.2 Participanten.....	38
2.2.1 Websites van consultatiebureaus.....	38
2.2.2 Medewerkers van consultatiebureaus.....	40

2.2.3 Ouders van meertalige kinderen.....	41
3 Resultaten.....	42
3.1 Kennisoverdracht op websites.....	42
3.1.1 Organisatiestructuur per gemeente.....	42
3.1.2 Kennisoverdracht per bron.....	47
3.2 Kennisoverdracht bij consultatiebureaus volgens medewerkers.....	49
3.3 Kennisoverdracht bij consultatiebureaus volgens ouders.....	50
4 Discussie en conclusie.....	58
5 Aanbevelingen.....	64
Referenties.....	65
Bijlage 1: Brief aan ouders	72
Bijlage 2: Informatieverstrekking over meertaligheid op websites.....	75
Bijlage 3: Brief aan consultatiebureaus.....	81
Bijlage 4: Folder	83

Introductie

Het aantal gesproken talen neemt met de instroom van mensen uit verschillende landen in ons land toe, en ook de mate waarin men andere talen spreekt neemt toe zolang er mensen immigreren en hun gezinnen uitbreiden. Deze toestroom aan meertaligheid kan als iets bijzonders gezien worden, aangezien het merendeel van de kinderen in Nederland nog altijd twee Nederlandssprekende ouders heeft.

In Nederland is meertaligheid inderdaad niet het gemiddelde, maar wie op mondiale schaal kijkt komt erachter dat meertaligheid daar wel de norm is. Het aantal talen dat wereldwijd gesproken wordt ligt rond de 6000, terwijl er ongeveer 200 landen zijn (Tucker 1998). Dat betekent dat er gemiddeld 30 talen per land worden gesproken. Beschikbare data wijzen volgens Tucker (1998) dan ook uit dat er veel meer individuen zijn die meertalig zijn dan eentalig, hoewel de overheid van slechts 25% van de ± 200 landen meer dan één taal als officiële talen erkent (Tucker 1998).

Dat het grootste gedeelte van de wereld meertalig is, is echter een vreemd gegeven voor veel mensen in Europa. Zij zien een taal als het belangrijkste symbool van een nationale identiteit: één taal, één identiteit (Hüning, Vogl & Moliner 2012, Wardhaugh 2010). Meertaligheid kan door de relatie die mensen leggen tussen taal en nationalisme gezien worden als een fenomeen dat afdoet aan de identiteit van het land, er worden in een meertalige situatie immers ook talen gesproken die het land niet uniek symboliseren. In Nederland is met de komst van immigranten bijvoorbeeld het aantal sprekers van het Turks, het Marokkaans en het Pools de laatste jaren sterk toegenomen (Extra 2002).

Naast een mogelijke afwijzende attitude tegen meertaligheid zelf, maakt het voor de attitude van mensen ook uit om welke ta(a)l(en) het gaat. Jaspers (2009) spreekt in dit verband van plebejische versus prestigieuze meertaligheid. Sommige talen hebben meer status dan andere, gebaseerd op de positie die de sprekers ervan hebben. Als mensen het bijvoorbeeld niet zo op Turken hebben, zullen zij ook eerder het Turks als taal afwijzen. Maar denkt iemand bijvoorbeeld gunstig over Italianen, dan zal hij of zij minder moeite hebben met meertaligheid waarbij Italiaans betrokken is. Dit is een interessant gegeven, want een taal is op zichzelf juist neutraal en kan niet inherent beter

of slechter zijn dan andere talen. Het toekennen van status aan taal is dus een sociolinguïstisch verschijnsel (Wardhaugh 2010).

De afwijzende houding t.o.v. meertaligheid is tot nu toe feitelijk op Europees nationalisme en sociolinguïstische gronden gestoeld. Dat zijn op basis van vrijheid van meningsuiting rechtvaardige redenen om een mening omtrent het (meertalig) taalgebruik van anderen op te baseren.

Het is merkbaar dat het hebben van een mening omtrent taalgebruik van anderen actueel is en niet alleen over meertaligheid gaat; zo is er op social media een pagina¹ waarop men ergernissen of schertsend genot omtrent taalgebruik van anderen kan delen, daarnaast wordt er in programma's aan het brede publiek aandacht aan besteed² en tot slot lijkt men op sociale aangelegenheden soms niet uitgepraat te raken over kwesties zoals het gebruik van 'hun' als onderwerp. Taal is gemeengoed: we gebruiken het allemaal, dus is de algemene gedachte dat we er ook allemaal iets zinnigs over weten te zeggen.

Zolang deze zelf toegekende deskundigheid bij burgers blijft en plaatsvindt binnen onschuldige domeinen als social media en verjaardagen is er in principe niets aan de hand. Maar zodra men zichzelf ook in domeinen als de Tweede Kamer, het onderwijs of de gezondheidszorg taaldeskundigheid toekent, bevindt men zich op glad ijs. Mensen die in deze vakgebieden werkzaam zijn hebben namelijk een voorbeeldrol, zodat wat zij beweren over taal verder gaat dan het uiten van een persoonlijke mening. Wanneer deze mensen dan uitspraken doen die niet gefundeerd zijn op (wetenschappelijke) kennis, is de kans groot dat burgers goedbedoelde adviezen opvolgen waar ze geen baat bij hebben of die hen zelfs benadelen.

Terugkomend op meertaligheid: vragen als 'wanneer is er sprake van een taalachterstand?' of 'moet ik mijn kind meertalig opvoeden?' zijn in onze multiculturele samenleving zeer actueel. Het is belangrijk dat zulke vragen door deskundigen worden beantwoord, dus gebaseerd zijn op wetenschappelijke inzichten, omdat een goede taalontwikkeling van invloed is op de persoonlijke ontwikkeling en maatschappelijke

---

¹ <https://www.facebook.com/taalvoutjes?fref=ts>

² De Wereld Draait Door: Taalrubriek met Paulien Cornelisse en Arjan Lubach; Taalergernissen van Jan Mulder

³ <https://www.youtube.com/watch?v=EIVV-aPZma8>

⁴ De Wereld Draait Door: Taalrubriek met Paulien Cornelisse en Arjan Lubach; <https://www.stuurgroep.nl/2014/12/24/Nieuws/article/detail/1459511/2006/04/21/Slecht-e-taalbeheersing-belemmert-laagopgeleiden.dhtml>

betrokkenheid van het kind. Op deze relatie wordt in par. 1.1 verder ingegaan. Politici, onderwijzers en zorgmedewerkers moeten dus vanwege hun voorbeeldrol kennis van zaken hebben wanneer zij uitspraken doen en advies geven over taalkwesties die betrekking hebben op de taalontwikkeling van het kind.

Vanwege het belang van kennisontwikkeling bij taaladviserende voorbeeldpersonen moet onderzocht worden 1. Waaruit die kennis dan bestaat; 2. In hoeverre de kennis aanwezig is; en 3. Hoe eventueel ontbreken van nodige kennis bijgebracht kan worden.

Deze driedelige procedure heb ik voor een van de domeinen uitgevoerd, namelijk voor de gezondheidszorg en dan in het bijzonder voor consultatiebureaus, omdat ik vermoed dat dit één van de domeinen is waarin medewerkers een voorbeeldrol vervullen als het gaat om opvoedingskwesties. Het onderwerp dat centraal staat is meertalig en niet-Nederlands opvoeden. Is meertaligheid voor- of nadelig voor het kind? In hoeverre zijn kinderen erbij gebaat wanneer ouders van niet-Nederlandse komaf thuis Nederlands spreken? Zulke actuele vragen moeten ouders aan consultatiemedewerkers kunnen stellen met de zekerheid dat zij adviezen krijgen die in dienst staan van maatschappelijke en persoonlijke ontwikkeling van hun kind(eren).

De opbouw van deze bijdrage is als volgt. In hoofdstuk 1 bespreek ik literatuur die ingaat op genoemde vragen. Hieruit komt een onderzoeksvraag voort, die aan het begin van hoofdstuk 2 staat. In de rest van hoofdstuk 2 wordt de werkwijze uitgelegd waarmee ik te weten ben gekomen in hoeverre de in hoofdstuk 1 besproken informatie uitgedragen wordt door consultatiebureaumedewerkers. De resultaten van dit onderzoek komen in hoofdstuk 3 aan bod. In hoofdstuk 4 wordt gekeken in hoeverre de resultaten een antwoord zijn op de eerder gestelde onderzoeksvragen. In hoofdstuk 5 worden aanbevelingen gedaan voor verder onderzoek. Om de integratie van wetenschap met de praktijk nog beter te laten verlopen is een toegankelijke folder gemaakt die bestaat uit een beknopte weergave van de belangrijkste bevindingen rondom niet-Nederlands en meertalig opvoeden (bijlage 4). Deze folder kan door consultatiebureaus gebruikt worden om aan ouders te geven die advies nodig hebben over meertaligheid. Zo kunnen wetenschappelijke inzichten daadwerkelijk bij de ouder terechtkomen.

1 Theoretisch kader

Dit hoofdstuk heeft de volgende opbouw. Par. 1.1 gaat in op de vraag wat het belang is van een goede Nederlandse taalbeheersing. Deze bijdrage gaat namelijk uit van kinderen die in Nederland meertalig worden opgevoed, een land waarin de meeste mensen (in ieder geval) Nederlands spreken. Voordat ouders besluiten in welke ta(a)l(en) en op welke manier zij hun kinderen willen opvoeden, is dan ook van belang stil te staan bij de vraag in hoeverre hun kinderen het Nederlands nodig zullen hebben wanneer zij opgroeien in dit land. Een zelfde soort vraag wordt gesteld in par. 1.2: daar wordt juist behandeld in hoeverre het kind baat heeft bij zijn of haar meertaligheid wanneer het opgroeit in Nederland.

In par. 1.3 wordt belicht welke rol de taalbeheersing van de opvoeders speelt bij de (taal)ontwikkeling van het kind. Hier wordt uitgelegd waarom het belangrijk is dat de opvoeders hun kind opvoeden in een taal die zij zelf goed beheersen.

In par 1.4 worden definities gegeven van terminologie die vanaf dat punt gebruikt wordt in deze bijdrage. Een onderscheid wordt gemaakt tussen kinderen die vanaf de geboorte meertalig worden opgevoed en kinderen die in de loop van de tijd een extra taal leren. In par. 1.5 wordt uitgelegd wat in de literatuur gezegd wordt over de relatie tussen leeftijd en de competentie die iemand kan behalen in meer dan één taal. In par. 1.6 en 1.7 wordt de taalontwikkeling van de verschillende soorten meertaligheid uitgelegd. Hier wordt in de loop van de tekst ingegaan op de vraag of meertaligheid voor een taalachterstand zorgt bij de kinderen. In par 1.8 gaat het kort over onderzoek naar de effecten van meertaligheid in het algemeen en in par 1.9 en 1.10 wordt beschreven wat volgens vergelijkende studies de effecten van meertaligheid zijn op cognitieve en sociale vaardigheden. In par 1.11 worden praktische handvatten gegeven om meertalige opvoeding efficiënt vorm te geven. Welke factoren dragen bij aan een succesvolle meertalige opvoeding? In par 1.12 wordt tot slot een korte samenvatting van hoofdstuk 1 gegeven.

1.1 Het belang van een goede Nederlandse taalbeheersing

Ook in Nederland heerst de voor Europa kenmerkende gedachte dat de identiteit van Nederland begint bij de Nederlandse taal. De Rijksoverheid noemt het Nederlands de verbinding tussen de burgers in Nederland, door het Nederlands vormen wij als burgers m.a.w. een eenheid. 'Het begint met taal. De Nederlandse taal verbindt ons allemaal' is dan ook de slogan waarmee in 2008 een campagne m.b.t. inburgering van start ging.³ Het belangrijkste gevolg van deze gedachtegang is dat het voor burgers in Nederland noodzakelijk is om de taal goed te beheersen om mee te kunnen doen in de samenleving. Dat 'meedoen', is in de introductie al verwoord als persoonlijke ontwikkeling en maatschappelijke betrokkenheid. Concreet wordt hiermee bedoeld: het opbouwen en onderhouden van een sociaal netwerk, het kunnen volgen van Nederlandse media en politiek, het kunnen begrijpen van en communiceren met dokters, het kunnen volgen van onderwijs en het vinden van een baan, en het kunnen bieden van een goed sociaal economisch milieu voor het nageslacht. De genoemde onderdelen van meedoen in de samenleving komen nu apart aan bod.

Het spreken van de Nederlandse taal heeft invloed op de sociale integratie met andere Nederlandssprekenden. Goede Nederlandse taalvaardigheid kan het sociale netwerk enorm verruimen; volgens het Taaluniverseum zijn er in Nederland ruim zestien miljoen mensen die Nederlands als moedertaal spreken (Taaluniversum 2010). Het aantal mensen dat Nederlands als tweede taal heeft geleerd is hier nog niet eens bij opgeteld, noch de mensen die in Vlaanderen, Suriname, de Nederlandse Antillen en Aruba Nederlands spreken. Het spreken van Nederlands kan zo niet alleen op persoonlijk vlak verrijkend zijn, om vriendschappen op te bouwen hebben mensen immers een taal nodig waarin zij allebei kunnen communiceren, ook kan een groter zakelijk netwerk opgebouwd worden, wat dus betere arbeidskansen impliceert (Huijnk & Dagevos 2012).

Ook de culturele integratie wordt positief beïnvloed wanneer iemand de vaardigheid bezit om de Nederlandse taal te begrijpen. Nederlandse media en politiek zouden anders niet gevolgd kunnen worden (Huijnk & Dagevos 2012). Dat zou jammer zijn, want wanneer je leeft in een land dat je niet begrijpt, is het ook moeilijker om je thuis te voelen.

---

³ <https://www.youtube.com/watch?v=EIVV-aPZma8>

Een goede taalbeheersing van het Nederlands is ook voor de communicatie tussen zorgverleners en patiënten van groot belang, meldt GezondheidsPeil Amsterdam (Janssen, Eijdsen, Vlierhuis & Osté 2008). Om als patiënt de klacht goed over te kunnen brengen, en vervolgens de diagnose of het advies van de arts te kunnen begrijpen, moet de patiënt over de nodige communicatievaardigheden beschikken. Ook omdat de opvatting over gezondheid kan verschillen tussen culturen, is een goede Nederlandse taalbeheersing van belang. Hulpverleners in de zorg en patiënten kunnen daar dan gemakkelijker over praten, zodat misverstanden eerder voorkomen worden. Een goede Nederlandse taalbeheersing is kortom van invloed op de gezondheid van de patiënt (Janssen et al. 2008).

Het belang van goede Nederlandse taalbeheersing wordt daarnaast duidelijk zichtbaar in het onderwijs. Leerlingen en studenten die het Nederlands niet goed beheersen, zullen de lesstof minder goed kunnen volgen en dientengevolge slechtere studieresultaten behalen. Een slecht begrip en slechtere resultaten zullen op hun beurt de motivatie van de leerling of student terugbrengen. De relatie tussen Nederlandse taalbeheersing en studiesucces werd bevestigd door een onderzoek van Van der Westen & Wijsbroek (2011) onder studenten aan de Haagse Hogeschool. Zij vonden een significante correlatie tussen het aantal studenten dat het onderdeel 'Algemene Taalvaardigheid (ATV)' van de taaltoets in één keer met een voldoende had behaald en het aantal studenten dat in één jaar zijn propedeuse had gehaald.

Goede beheersing van de Nederlandse taal blijkt volgens een onderzoek van de Universiteit Maastricht ook een belangrijke rol te spelen voor internationale werkgevers bij het selecteren van werknemers: 79% geeft dit aan. *Er zijn wel grote verschillen per sector: in de productie- en dienstensector is dit percentage zelfs 90%, terwijl dit in de medische sector 23% is.* (Universiteit Maastricht 2013).

In een onderzoek van Stichting Lezen en Schrijven kwam verder nog naar voren dat zes procent van de onderzochte werknemers niet het benodigde lees- en schrijfniveau heeft voor hun baan. Een slechte taalbeheersing kan er dus voor zorgen dat mensen hun werk niet goed kunnen doen.⁴

In een rapport van het Sociaal en Cultureel Planbureau over sociale uitsluiting bij

---

4

<http://www.trouw.nl/tr/nl/4324/Nieuws/article/detail/1459511/2006/04/21/Slecht-e-taalbeheersing-belemmert-laagopgeleiden.dhtml>

kinderen (Roest, Lokhorst & Vrooman 2010) kwam tot slot naar voren dat de taalbeheersing van de ouder hierin een bepalende rol speelt: *Wanneer ouders de Nederlandse taal niet goed beheersen, kan dit gevolgen hebben voor de mate van sociale uitsluiting van kinderen. In eerder onderzoek bleek dat volwassenen die moeite hebben met het Nederlands vaker sociaal uitgesloten zijn (Jehoel-Gijsbers 2004). Meer specifiek ervaren mensen die het Nederlands niet goed beheersen een grotere mate van materiële deprivatie en een tekort aan sociale participatie, wat vervolgens invloed kan hebben op de mate van sociale uitsluiting van hun kinderen (Roest et al. 2010).* Hoewel dit gaat om de taalbeheersing van de ouders, en niet van de kinderen, wordt toch het belang van een goede Nederlandse taalbeheersing onderschreven. Namelijk, wanneer de kinderen waar we het nu over hebben zelf hun gezin zullen starten, begint de hele cirkel weer opnieuw; goede Nederlandse taalbeheersing blijkt dus ook van belang voor de sociale insluiting van het nageslacht.

1.2 Het belang van meertaligheid in Nederland

De Europese Unie stimuleert meertaligheid in Europa. In een actieplan voor 2004-2006 om het leren van talen ende taalverscheidenheid te bevorderen (2003) is als doelstelling gesteld dat iedere EU-burger naast zijn moedertaal nog minstens twee andere talen moet spreken. Eén lingua franca is niet genoeg. De reden dat de EU zo'n ambitieuze doelstelling heeft, is dat ze op grote schaal de integratie tussen burgers wil bevorderen, en tegelijkertijd de veelheid van culturen in stand wil houden. 'Eenheid in verscheidenheid' is dan ook de passende leus van de EU. De meertaligheid van Europa kan eraan bijdragen dat mensen gaan openstaan voor andere culturen, gaan studeren en werken in het buitenland en gaan handelen op de wereldmarkt; ontwikkelingen die op hun beurt bijdragen aan de wens van de EU om de 'meest concurrerende kenniseconomie ter wereld' te worden. De EU noemt hiermee inderdaad drie voordelen die meertalige mensen hebben.

Afhankelijk van welke ta(a)l(en) iemand beheerst kan hij of zij in contact komen en communiceren met een grote groep nieuwe mensen. Het sociale netwerk, opnieuw persoonlijk of zakelijk, wordt hiermee enorm uitgebreid, en daarmee kennis en respect voor andere culturen en mensen. Carpenter & Torney (1974 in Paradowski 2010) noemen zelfs dat hiermee racisme, xenofobie en intolerantie verminderd worden. Naast

een potentieel netwerk dat iemand vergaart met zijn of haar meertaligheid, moet ook niet vergeten worden dat taal voor velen een middel is om met familie of de cultuur uit het vaderland verbonden te blijven (Cunningham 2011, Kuiken 2012).

De mogelijkheid om te studeren en/of te werken in het buitenland wordt aanzienlijk vergemakkelijkt wanneer iemand over meer dan één taal beschikt. Dit vergroot de kans op (passend) werk voor het individu. In het onderzoek van de Universiteit Maastricht (2013) geeft 47 procent van de internationale werkgevers dat zij eerder academici aannemen die naast Nederlands ook Engels spreken. Een derde taal is voor slechts vijf procent van belang bij de selectie. Dit neemt niet weg dat het hier gaat om Nederlandse internationale bedrijven, wie wil werken in bijvoorbeeld een Frans bedrijf, zal waarschijnlijk zeker Frans moeten spreken.

Het kunnen communiceren met meer mensen en de mogelijkheid om hieraan invulling te geven in een internationaal bedrijf komen samen in handel op wereldmarktniveau. Het onderzoek van de Universiteit Maastricht (2013) geeft aan dat er meer omzet behaald wordt wanneer er sprake is van een 'heldere taalstrategie', wat inhoudt dat het bedrijf niet alleen de taal spreekt van het andere bedrijf, maar ook weet heeft van de culturele bijzonderheden en de wetgeving die geldt in het land.

De meeste voordelen van meertaligheid die genoemd zijn, blijken niet in, maar juist buiten Nederland van toepassing. Maar wat niet vergeten moet worden, is dat we met meertaligheid niet alleen de kans creëren om anderen te bereiken, anderen creëren met hun meertaligheid ook de kans om ons te bereiken. Ook voor onze economie bijvoorbeeld kan het waardevol zijn als experts uit andere landen Nederland komen verrijken.

1.3 Het belang van opvoeders met een goede taalbeheersing

Het is voor een kind heel belangrijk dat het opgevoed wordt in (een) ta(a)l(en) die zijn of haar opvoeders goed beheersen. Allereerst is dat zo omdat kinderen een aantal essentiële vaardigheden moeten leren met behulp van taal. Wanneer de opvoeders van het kind de taal waarin zij opvoeden niet goed beheersen, zullen zij minder goed in staat zijn om deze vaardigheden aan te leren. De vaardigheden die we moeten leren waarbij taal een fundamentele rol speelt:

- *Socialiseren: The development of communication is inextricably linked with social behaviour and play (Sharma & Cockerill 2014).*
- *Tellen: Children who never learned to count in their native language will find counting in general hard to learn at first in a new language. This would possibly be seen as a language problem, but actually it would be due to a general conceptual problem (Nortier 2011).*
- *Abstract denken: By learning their language, they also learn to understand and organize the world around them. What does this mean in practice? An example: without language it is impossible to understand what 'yesterday' is, or 'next year', or 'one-two-three'. By naming, you learn to understand, abstract and handle (Nortier 2011).*
- *Het doen van speech acts: Austin (1962) suggests that there are on the order of a thousand or so actions, while Wittgenstein (1958, para. 23) proposes that there are "innumerable" activities in which language plays a part, including but by no means limited to "ordering, describing, reporting, speculating, presenting results, telling a story, being ironic, requesting, asking, criticizing, apologizing, censoring, approving, welcoming, objecting, guessing, joking, greeting." This list can be indefinitely extended and shows that, as all the speech act theorists would argue, the communicative function of language, wherein people refer to objects and report their thoughts or feelings about them in a verifiable way, is only one among many modes of linguistic usage (Maynard&Turowetz 2013).*

Om deze vaardigheden te leren, is dus taal nodig. Maar ook voor het leren van de taal zelf moet de taalbeheersing van de opvoeder niet onderschat worden. Kuiken (2012) legt uit: *Als ouders niet in staat zijn hun kinderen een rijk en gevarieerd taalaanbod te geven, is niet voldaan aan de voorwaarden voor een goede taalontwikkeling. In plaats daarvan krijgen kinderen een onvolledig taalaanbod, met bovendien het risico dat ze fouten uit het taalgebruik van hun ouders gaan overnemen. Als de opvoeder de taal dus zelf niet goed beheerst, zal het kind de taal ook niet goed gaan beheersen. Kinderen leren dan bijvoorbeeld minder woorden, een verkeerde uitspraak van de klanken, een verkeerde zinsvolgorde of verkeerde woordvormingsregels.*

Kwesties zoals behandeld in par. 1.1 t/m 1.3 kunnen van invloed zijn wanneer ouders overwegen om hun kind meertalig op te voeden. De paragrafen hierna gaan dan ook in

op de verschillende vormen van meertaligheid, hoe de taalontwikkeling van deze vormen verlopen en wat de effecten zijn op andere vaardigheden van het kind.

1.4 Simultane en successieve meertaligheid

Wat is meertaligheid?⁵ Sommige auteurs vinden dat iemand meertalig genoemd kan worden wanneer iemand ‘proficiency’, een bepaalde mate van bekwaamheid, heeft in verschillende talen, andere auteurs leggen de nadruk meer op ‘use’, een bepaalde mate waarin iemand gebruik maakt van de verschillende talen. In deze bijdrage gaat het om kinderen die vóór de puberteit meer dan één taal leren. De laatste definitie lijkt hier dan ook het meest op zijn plaats, ook al gaat het vooral om de mate waarin het kind input in de verschillende talen krijgt. Van meertaligheid wordt in deze bijdrage dan ook gesproken wanneer de input van een kind in het dagelijks leven uit (tenminste) twee talen bestaat. Het verschilt echter wanneer de input van het kind uit twee talen begint te bestaan.

Bij simultane meertaligheid leert het kind vanaf zijn of haar geboorte twee of meer talen. Dit wordt ook wel tweetalige eerste taalverwerving (2T1) genoemd. Simultane meertaligheid komt veelal voor bij gezinnen waarbij de ouders elk een andere moedertaal hebben. Kinderen krijgen vanaf de geboorte input van meer dan één taal en zijn dus vanaf de geboorte meertalig. De één-ouder-één-taal-methode is een strategie die dan vaak gebruikt wordt om de kinderen een min of meer gebalanceerde verhouding input aan te bieden (Cunningham 2011).

Bij successieve meertaligheid leert het kind eerst één taal, en daarna – maar nog steeds op jonge leeftijd – nog een (of meerdere) ta(a)l(en). Kinderen die op jonge leeftijd meertalig worden komen bijvoorbeeld voor bij gezinnen waarbij de ouders een andere taal spreken dan de taal die gesproken wordt wanneer kinderen naar school gaan. In

---

⁵ In deze bijdrage worden de termen ‘tweetalig’ en ‘meertalig’ door elkaar gebruikt. Meertalig impliceert tweetalig en is dus iets neutraler, maar omdat tweetaligheid in de praktijk vaker voor zal komen wordt ook van deze term gebruikgemaakt. Bovendien hebben de meeste studies die aangehaald worden vaak tweetalige kinderen met elkaar vergeleken (en niet kinderen die nog meer talen leren). Aan de andere kant is deze bijdrage ook van toepassing op kinderen die wel meer dan twee talen leren. Om deze kinderen niet uit te sluiten reduceer ik het termgebruik niet tot ‘tweetalig’, maar blijf ik ook ‘meertalig’ gebruiken.

Nederland zijn dat bijvoorbeeld kinderen van ouders die geen Nederlands spreken, waarna deze kinderen op kinderopvangcentra of de basisschool Nederlands leren (Paradis 2007).

Een combinatie van simultane en successieve meertaligheid is ook mogelijk. In dat geval worden kinderen vanaf de geboorte meertalig opgevoed en leren zij daarna op school of elders nog een taal. De scheidslijn tussen simultane en successieve meertaligheid is echter niet altijd even duidelijk. We spreken van successieve meertaligheid wanneer een kind zijn of haar eerste taal al verworven heeft - maar wat als het kind op bijvoorbeeld één- of tweejarige leeftijd input begint te krijgen in een tweede taal? Strikt genomen is dan ook niet van 2T1 sprake, want het kind kreeg tot zijn eerste of tweede jaar slechts één taal te horen. Ondanks dat er een gebied is waarin de twee vormen van meertaligheid zich niet gemakkelijk uit elkaar laten houden, zijn er toch veel punten waarop de vormen duidelijk van elkaar afwijken. Daarom blijf ik toch van de verdeling gebruikmaken. In par. 1.6 en 1.7 wordt verder ingegaan op de taalontwikkeling bij kinderen die simultaan en successief meertalig worden opgevoed.

1.5 Kritische periode in vroege meertaligheid

Voor het aanleren van taal wordt dikwijls aangenomen dat er een leeftijdsgrens is die bepalend is voor de mate waarin een leerder competent kan worden. In dit kader wordt gesproken over een 'kritische periode'. Ortega (2009) verwoordt dit principe als volgt: *The hypothesis is that there is a specific period of time early in life when the brain exhibits a special propensity to attend to certain experiences in the environment (for example, language) and learn from them* (Ortega 2009). Een kritische periode wil dus zeggen dat er een periode is waarbinnen een bepaalde competentie gemakkelijker of uiteindelijk beter geleerd kan worden.

Voor het leren van de eerste taal wordt over het algemeen aangenomen dat dit moet gebeuren tussen de geboorte en de puberteit (Singleton & Ryan 2004). Wanneer kinderen simultaan meertalig worden opgevoed, is bij hen de kritieke periode voor eerste taalverwerving van toepassing, aangezien zij hun beide talen als eerste taal leren. Dit betekent in principe dat zij de kans hebben om moedertaalcompetentie te bereiken in de twee of meer talen waarin zij worden opgevoed.

Steeds vaker wordt ook ingegaan op de vraag of er een kritische periode is voor

tweede taalverwerving. Dit vraagstuk is van belang voor kinderen die successief meertalig worden opgevoed. Is er een leeftijdsperiode waarbinnen het leren van de tweede taal gemakkelijker of uiteindelijk beter geleerd kan worden? Welk competentieniveau kan bereikt worden? Hoewel dit uitgangspunt niet door alle studies onderschreven wordt (Birdsong 1992, Birdsong & Molis 2001) getuigen veel studies van een relatie tussen leeftijd en uiteindelijke competentie in de tweede taal. Sommigen houden inderdaad vast aan de Critical Period Hypothesis en zien de puberteit ook als de bepalende leeftijdsfase waarvoor een tweede taal het gemakkelijkst en het best geleerd kan worden, omdat dan neurocognitieve volgroeidheid bereikt wordt (Johnson & Newport 1989, Bialystok & Hakuta 1999, Weber-Fox & Neville 1999). Anderen gaan niet uit van een kritieke periode voor tweede taalverwerving, maar bepleiten eerder dat de potentiële taalcompetentie gestaag stagneert naarmate iemand ouder wordt (Bley-Vroma 1990, Herschensohn 2009). Verschillende studies laten in ieder geval zien dat kinderen op lange termijn een hoger competentieniveau bereiken in het leren van de tweede taal dan volwassenen (Oyama 1976 en 1978, Snow & Hoefnagel-Hoehle 1978, Patkowski 1980, Johnson and Newport 1989, Hyltenstam 1992).

Al met al lijkt literatuur m.b.t. de relatie tussen leeftijd en taalcompetentie uit te wijzen dat de kans om in meer talen op een hoog taalbeheersingsniveau te bereiken aanzienlijk vergroot wordt naarmate het leerproces vroeger in gang wordt gezet, of nu wel of niet van een kritieke periode sprake is. Misschien wel de belangrijkste vraag die hierbij gesteld kan worden is of het behalen van een hoog taalbeheersingsniveau in de tweede taal nodig of wenselijk is. In par. 1.1 is reeds besproken dat deze vraag met 'ja' beantwoord moet worden wanneer de tweede taal Nederlands is, en wanneer het kind in Nederland woont. Er zijn echter ook voorbeelden te geven van tweede talen die het kind niet per se op een hoog taalbeheersingsniveau hoeft te beheersen, bijvoorbeeld als het kind op school vroegtijdig Engels leert, of een andere exotische taal die het alleen nodig heeft om te communiceren met een vriend of familielid. In zulke situaties zal per individu beoordeeld moeten worden of het behalen van een hoog taalbeheersingsniveau – en daarmee het vroegtijdig beginnen met leren van de tweede taal - wenselijk of noodzakelijk is.

1.6 Taalontwikkeling bij simultaan meertaligen

Kinderen die vanaf hun geboorte meertalig worden opgevoed vermengen in hun taalgebruik elementen van de verschillende talen die zij leren (Genesee&Nicoladis 2007). Vaak is dit geïnterpreteerd als een gevolg van de verwarring die kinderen krijgen van de verschillende talen die zij te horen krijgen (Volterra&Taeschner 1978 in Meisel 2000); het onderliggende taalsysteem van deze kinderen zou niet uit twee delen bestaan (voor elke taal een systeem), maar aanvankelijk slechts uit één deel (beide talen in één systeem), waarna ze gesplitst zouden worden (Volterra&Taeschner 1978 in Meisel 2000).

Volgens andere onderzoekers (Genesee 2000, Meisel 2000, Genesee&Nicoladis 2007) is code-mixing⁶ echter geen goed argument voor de hypothese dat meertalige kinderen aanvankelijk maar één taalsysteem zouden hebben. Zij bepleiten dat kinderen vanaf het begin van hun meertalige ontwikkeling twee aparte taalsystemen hebben. Argumenten hiervoor zijn ten eerste dat code-mixing volgens hen gebeurt onder de syntactische voorwaarden die de talen in kwestie stellen: uitgaande van een dominante taal op het moment van spreken zal een kind dus geen uitingen doen die in die taal ongrammaticaal zouden zijn (Genesee&Nicoladis 2007). Stel bijvoorbeeld dat het kind Frans en Nederlands leert. Wanneer het probeert te spreken in het Nederlands, is de kans groter dat het Franse woorden gebruikt (bijv. 'Mori is een lief chatte') dan de Franse woordvolgorde (bijv. 'Mori is een poesje lief'). Al vanaf het gebruik van tweewoordzinnen worden de juiste woordvolgordepatronen toegepast (Meisel 2000). Code-mixing komt m.n. voor op lexicaal niveau, kinderen hebben dan woordvindingsproblemen. Deze problematiek is gemakkelijk te verklaren uit het feit dat een kind minder input in beide talen krijgt, zodat het in beide talen minder woorden kent en daardoor wellicht het woord nog niet kent in de taal waarin het op dat moment probeert te spreken. Bij code-mixing leent het kind dus als het ware tijdelijk een woord uit de andere eerste taal. Ten tweede komt code-mixing bij simultaan meertaligen vóór het tweede levensjaar voor (Genesee 2000, Meisel 2000), zodat code-mixing niet blijvend is.

---

⁶ Vgl. 'Code-switching': hiermee bedoelt Meisel juist de vaardigheid van meertaligen om in de juiste situatie de juiste taal te gebruiken. (Meisel 2000)

M.b.t code-mixing hoeven ouders al met al niet bang te zijn dat kinderen verward zullen raken of niet in staat zullen zijn om de talen uit elkaar te houden wanneer zij opgroeien. Integendeel, kinderen blijken juist uitstekend in staat om de benodigde taal op het juiste moment te gebruiken, omdat zij zoals besproken waarschijnlijk van twee aparte taalsystemen gebruik kunnen maken (Genesee 2000, Meisel 2000, Genesee&Nicoladis 2007).

Naast de vraag of meertaligen een of meer taalsystemen hebben, is in de literatuur de vraag behandeld of meertaligen een vertraging in hun taalontwikkeling laten zien ten opzichte van eentaligen. Meertaligen laten in vergelijking met eentaligen inderdaad zien dat zij soms langer doen over het vinden van woorden, omdat zij enerzijds vanwege de verdeelde input minder woorden kennen in elke taal en anderzijds, wanneer zij het woord wel kennen, één van de talen moeten onderdrukken (Blom 2012). Wat betreft het doorlopen van de taalontwikkelingsfases blijken kinderen echter verrassend genoeg niet onder te doen voor eentalige kinderen: *Uit onderzoek blijkt echter dat kinderen die vanaf hun geboorte tweetalig worden opgevoed, rond dezelfde leeftijd als eentalige kinderen beginnen met brabbelen, en met het uiten van hun eerste woorden. Ook verwerven eentalige en tweetalige kinderen taalregels op hetzelfde moment in hun ontwikkeling* (Blom 2012).

Ouders van kinderen die simultaan twee talen verwerven hoeven er dus niet bang voor te zijn dat meertaligheid een taalachterstand bij hun kind(eren) oplevert. Uiteraard kunnen ook meertaligen taalachterstanden krijgen, net als eentaligen. Maar hier zijn individuele factoren van invloed, niet meertaligheid.

1.7 Taalontwikkeling bij successief meertaligen

Volgens Paradis (2007) verschilt tweede taalverwerving bij kinderen niet grandioos van eerste taalverwerving. Zowel patronen die geleerd moeten worden als de snelheid van de taalontwikkeling komen overeen. Volgens Appel & Vermeer (2000) verschilt de tweede taal-ontwikkeling juist wel tamelijk van de eerste taal-ontwikkeling. Wanneer het kind de tweede taal leert, heeft het immers al taalkennis opgedaan uit de eerste taal, zoals de taalstructuur en woorden. Een verschil met de eerste taalverwerving is volgens Appel & Vermeer (1994) dan ook dat een ontwikkelingsfase die kenmerkend is voor de eerste taalverwerving, de brabbelfase, niet aanwezig is in de tweede taal-ontwikkeling.

Volgens Tabors (Tabors 1997 in Paradis 2007) zijn er vier fases waar kinderen (wel) doorheen gaan wanneer zij hun tweede taal beginnen te leren: (...) *based on observing minority children in an English preschool in the United States: (1) home-language use, (2) non-verbal period, (3) formulaic and telegraphic use, and (4) productive language use* (Tabors 1997 in Paradis 2007). In de eerste fase zullen kinderen hun eerste taal gebruiken in de tweede taal-omgeving. Zodra zij erachter komen dat communiceren niet lukt wanneer zij hun eerste taal gebruiken, en dat zal hooguit enkele dagen duren, gaan zij over tot de tweede fase. Deze fase kan weken of zelfs maanden duren; het is de fase waarin kinderen nauwelijks spreken in de tweede taal, de stille periode. Jongere kinderen lijken langer in deze fase te verkeren dan oudere kinderen (Tabors 1997, Winitz, Gillespie, & Starcev 1995 in Paradis 2007). In de derde fase beginnen kinderen idiomatische uitingen in de tweede taal te doen. Het gaat om woorden die zij hebben onthouden uit de tweede taal-input en die zij imiteren. In de vierde fase gebruiken kinderen productief een tweede taal, hoewel die nog niet op het moedertaalniveau van de doeltaal is. Onderzoekers spreken dikwijls van een tussentaal in dit verband. Het kind, dat op weg is om de tweede taal vloeiend te leren, gebruikt elementen uit de eerste taal in de tweede taal (transfer). Het gaat hierbij met name om de taalstructuur (morfologie en syntaxis).

Het toepassen van taalelementen uit de eerste taal is een van de factoren die van invloed zijn op de potentiële tweede-taalcompetentie van het kind. Als de taalstructuren van de eerste en de tweede taal bijvoorbeeld op elkaar lijken, is de kans groter dat het kind taaluitingen doet die kloppen met de doeltaal. Factoren die naast transfer van invloed kunnen zijn op de potentiële tweede-taalcompetentie zijn: motivatie, aanleg voor taal, persoonlijk karakter, de leeftijd waarop het kind de tweede taal begint te leren (zie par. 1.5), sociaaleconomische status en de kwaliteit van de input (Paradis 2007). Deze factoren spelen in tweede taalverwerving een grotere rol dan in eerste taalverwerving, omdat de factoren in het eerste geval breder uiteen kunnen lopen (Paradis 2007). Om deze reden is het taalbeheersingsniveau in de eerste taal voor alle kinderen in principe gelijk, terwijl het taalbeheersingsniveau in de tweede taal per kind anders kan zijn. Belangrijk om op te merken is dat er dus ook grotere individuele verschillen in taalcompetentie zullen zijn bij successief meertaligen dan bij simultaan meertaligen, omdat bij simultaan meertaligen sprake is van eerste taalverwerving.

Als het tweede taalbeheersingsniveau voor een deel afhangt van individuele

verschillen, kan de vraag opkomen of successieve meertaligheid niet zorgt voor een taalachterstand in de tweede taal. Blom (2012) legt uit dat de kinderen aanvankelijk inderdaad een achterstand hebben ten aanzien van kinderen voor wie de doeltaal de eerste taal is. *Maar ze kunnen de achterstand snel inhalen. Dat blijkt uit onderzoek waarin is gekeken naar de taalontwikkeling van kinderen die, vanuit diverse landen, naar Canada zijn verhuisd. De kinderen in dat onderzoek waren tussen de drie en zes jaar oud toen zij begonnen met het leren van Engels. Zij leerden in zo'n twee tot drie jaar de 'stam+s'-regel (walks, sees), terwijl sommige volwassenen die Engels als tweede taal leren deze regel nooit onder de knie krijgen!* (Blom 2012) Ook Bonset & Hoogeveen (2010) halen verschillende onderzoeken aan waarin niet-Nederlandse kinderen een taalachterstand hebben ten opzichte van Nederlandse kinderen, maar deze onderzoeken zijn minder positief over het inhalen van de achterstand dan Blom (2012). Het gaat vooral om onderzoeken m.b.t de woordenschatontwikkeling (Appel & Lalleman 1989 en Verhallen 1994 in Bonset & Hoogeveen 2010). Ook een longitudinaal onderzoek van Strating-Keurentjens (2000, zie ook Strating 1999 in Bonset & Hoogeveen 2010) onder kleuters in groep één tot twee geeft geen bewijs voor een inhaalslag van de successief tweetalige kinderen. De woordenschat groeit, maar blijft achter op die van de eentalige kinderen.

Bij kinderen die successief tweetalig worden opgevoed kan een verschuiving in taaldominantie plaatsvinden van de T1 naar de T2. Dat wil zeggen dat de kinderen de T2 veel meer gaan gebruiken en daarin zodoende ook taalvaardiger in worden. Dit komt met name voor bij kinderen die een minderheidstaal als moedertaal hebben en buitenshuis een meerderheidstaal leren te gebruiken, en minder bij kinderen die een meerderheidstaal als moedertaal hebben en een minderheidstaal op school leren (Paradis 2007).

Wat in veel studies naar voren komt als een belangrijke factor bij succesvol successief meertalig opvoeden, is het belang van een goede taalbeheersing in de moedertaal. Kinderen kunnen hun tweede taal niet goed verwerven wanneer zij geen goede basis hebben in hun eerste taal. Het idee om de moedertaal vroegtijdig tot een minimum te beperken om de doeltaal meer kans te geven is dan ook geen goed idee, het leren van de tweede taal kan wel vroeg gestimuleerd worden, maar het moet niet ten koste gaan van het leren van de eerste taal. *Taalkundig onderzoek wijst uit dat anderstaligen beter een tweede taal leren als zij over een goede basis in hun moedertaal beschikken. Dit idee is al in 1978 door de Canadees Jim Cummins geformuleerd in zijn*

afhankelijkheidshypothese. Deze hypothese stelt dat het beheersen van de moedertaal voorwaarde is voor een goede taalvaardigheid in een tweede taal (Kuiken 2012). Ook een experiment van Theunissen & Appel (zie Kuiken 2012) laat het belang van de moedertaal zien bij het leren van een tweede taal. Zij vergeleken Turkse en Marokkaanse kinderen die onderwijs in hun eigen taal kregen, met Nederlands als apart vak, met Turkse en Marokkaanse kinderen die onderwijs in het Nederlands kregen. Volgens het onderzoek was het Nederlands van de eerste groep niet minder goed dan het Nederlands van de tweede groep, sommige kinderen deden het zelfs beter. Ook hiermee wordt bevestigd dat het belangrijk is dat de het kind opgevoed wordt in een taal die zijn of haar opvoeders goed beheersen (zie par 1.3).

Van belang is om erbij stil te staan dat het niet uitmaakt in welke moedertaal het kind een goede taalbeheersing heeft. Hoewel talen van minderheden, zoals het Turks en Marokkaans, in termen van Jaspers (2009) waarschijnlijk plebejische talen zijn, en westerse talen eerder prestigieus, dus hoewel de attitude van mensen ten opzichte van de verschillende talen sterk uiteen kan lopen, doet het er niet toe welke taal het kind als moedertaal leert. Elke taal is geschikt om een basis voor het leren van een tweede taal mee te leggen.

Al met al kan gezegd worden dat successieve meertaligheid meer om het lijf heeft dan simultane meertaligheid. Er is bij successieve meertaligheid een grotere kans dat het kind een taalachterstand krijgt in de tweede taal. Dat is iets om rekening mee te houden wanneer ouders hun kind tweetalig willen opvoeden. Als ouders het belangrijk vinden dat hun kind de tweede taal goed gaat beheersen (bijvoorbeeld i.v.m. de genoemde factoren in par. 1.1), doen zij er het best aan om te overwegen in welke taal zij zelf het meest taalvaardig zijn: een goede taalbeheersing in de moedertaal is het belangrijkste hulpmiddel om de tweede taal goed te leren beheersen.

1.8 Inleiding onderzoek naar effecten van meertaligheid

Sinds de jaren '20 van de vorige eeuw zijn onderzoekers al bezig met de vraag welke effecten meertaligheid op de intelligentie heeft. Onderzoekers kwamen in hun studies veelal tot de conclusie dat meertaligen zowel verbaal als non-verbaal minder ontwikkeld waren in vergelijking met eentaligen (zie Peal&Lambert 1962).

Peal en Lambert (1962) hebben in hun studie echter kritisch gewezen op de methodologie van de onderzoeken die deze uitkomsten gaven. Er zijn verschillende factoren die van invloed zouden kunnen zijn op de uitkomsten, en volgens Peal en Lambert (1962) zijn veel van de uitkomsten die wijzen op een lagere ontwikkeling voor meertaligen niet terug te voeren op linguïstische verschillen.

Zo noemen zij dat in veel van de studies die negatieve effecten van meertaligheid bepleiten bijvoorbeeld geen rekening werd gehouden met socio-economische verschillen, geslacht, of leeftijd van de participanten. Ook werden positieve effecten voor eentaligen gevonden wanneer tests in de minderheidstaal van de meertaligen werd aangeboden, zodat niet het effect van meertaligheid, maar kennis van een taal gemeten werd.

Met de factoren die van invloed zouden kunnen zijn op de uitkomsten, werd volgens hen dus veelal niet goed rekening gehouden, zodat de validiteit van de onderzoeken op losse schroeven kwam te staan.

In hun studie, waarin zij wel rekening hielden met de invloedrijke factoren, en dus werkelijk het effect van meertaligheid testten, vonden Peal en Lambert (1962) juist dat meertaligen beter scoorden dan eentaligen op verschillende (non-)verbale intelligentietests. Sinds de studie van Peal en Lambert zijn tal van studies gedaan naar de effecten van meertaligheid. In deze bijdrage bespreek ik studies die in navolging van Peal en Lambert de effecten van vroege simultane en successieve meertaligheid hebben onderzocht.

1.9 Studies rondom simultane meertaligheid

1.9.1 Studies m.b.t. cognitie

Door verschillende onderzoeken, zoals die van Bialystok (2006), werd gevonden dat meertaligheid een effect heeft op het concentratievermogen, het vermogen om minder snel afgeleid te raken ('attentional control'). In haar studie testte zij één- en tweetalige adolescenten die al dan niet een computerspel hadden gespeeld. Deze vier groepen moesten allen een Simon-taak doen. Bij Simon-taken worden stimuli aangeboden die (i) een locatie hebben (bijvoorbeeld links of rechts) en (ii) nog een vorm van informatie bevatten (bijvoorbeeld een kleur). Participanten moeten tijdens de test de locatie

negeren en alleen reageren op de andere informatie. De hypothese is dat mensen eerder geneigd zijn om te reageren op de locatie, hoewel juist gevraagd wordt om te reageren op de andere informatie (Bialystok 2006). Om de locatie, dus de onnodige informatie, te negeren moet de participant zich goed concentreren. Uit het onderzoek bleek dat de proefpersonen die een computerspel hadden gedaan snellere reactietijden hadden, en dat de tweetalige proefpersonen enigszins beter waren in het onderdrukken van de locatie-informatie (Bialystok 2006). Ook in andere studies van Bialystok waarin zij de participanten Simon-taken liet doen vond zij dat meertaligen een betere attentional control hadden dan eentaligen (Bialystok 1999, Bialystok, Craik, Klein, & Viswanathan 2004).

Bialystok geeft in een andere studie (2005) een mogelijke verklaring voor het feit dat meertaligen beter blijken te zijn in het onderdrukken van onnodige informatie (en dus in attentional control): meertaligen moeten ook altijd één van hun aanwezige talen onderdrukken. Ze schrijft: *A possible reason for the enhanced cognitive control demonstrated by bilingual children is that the same control processes are used both to solve these misleading problems and to manage two active language systems. Bilingual children, therefore, have had more opportunity than monolinguals to exercise a crucial cognitive skill, and this practice may then accelerate the development of that skill.*

Het betere concentratievermogen van meertaligen ten opzichte van dat van eentaligen leidt bovendien tot andere cognitieve voordelen. In een eerder onderzoek van Bialystok & Majumder (1998) werd gevonden dat meertaligen bij taken waarin zij problemen moesten oplossen en waarvoor attentional control nodig was beter scoorden dan de eentalige participanten.

Galambos & Goldin-Meadow (1990) bepleiten aan de hand van hun onderzoek dat de ontwikkeling van metalinguïstische kennis bij meertalige kinderen niet beter wordt, maar wel sneller verloopt. Zij namen grammaticality judgement tasks af bij eentalige Engelse kinderen, eentalige Spaanse kinderen en tweetalige Spaans-Engelse kinderen in de leeftijd 4;5-8;0 jaar; zij moesten (in hun eigen taal) aangeven of de zin (on)grammaticaal was, en indien de zin ongrammaticaal was moesten zij de zin ook verbeteren en aangeven waarom de zin fout was. De tweetalige kinderen merkten evenveel fouten op als de eentalige Spaanse kinderen. Maar ze merkten ook evenveel fouten op als de eentalige Engelse kinderen, terwijl ze in deze taal minder bekwaam waren. De verbeteringen van de foute zinnen hadden bij de tweetalige kinderen

bovendien vaker een grammaticaal karakter dan bij de eentalige kinderen. Deze gaven vaker een verbetering met een inhoudelijk karakter. Tweetaligheid had geen invloed op het geven van uitleg over de fout.

Ook Bialystok (1988) testte metalinguïstische kennis bij een- en tweetalige kinderen door grammaticality judgement tasks voor te leggen met zinnen die grammaticaal gezien correct waren maar semantisch gezien niet adequaat. Tweetalige Italiaans-Engelse kinderen begrepen beter dan eentalige Engelse kinderen dat vorm en betekenis arbitrair aan elkaar gekoppeld zijn en geen invloed hebben op de grammaticaliteit van de zin.

Wanneer kinderen leren lezen en schrijven, leren zij klanken te verbinden aan orthografische tekens (letters) die die klanken representeren. Volgens een studie van Bialystok konden tweetaligen de relatie tussen orthografie en taal beter begrijpen dan eentaligen op een leeftijd van 4 en 5 jaar oud (Bialystok 1997). Deze kinderen konden niet lezen. Tijdens de test, een moving word task, kregen de kinderen verschillende plaatjes te zien, en bij een van de plaatjes lag een extra kaartje met daarop de betekenis van het plaatje in de vorm van een woord. De testleider vroeg drie keer 'wat staat er op het kaartje?' terwijl het kaartje tijdens de test door afleidende konijntjes verplaatst werd naar een ander plaatje en weer terug naar het eerste plaatje. De tweetalige kinderen begrepen het best dat de betekenis van het kaartje ondanks de verplaatsing bij het eerste plaatje hoorde.

1.9.2 Studies m.b.t. sociale vaardigheden

In een studie van Portes & Hao (2002) werden vier groepen kinderen met elkaar vergeleken in een Engelstalig land. Het waren de kinderen van immigranten, en de kinderen hadden per groep een andere taalbeheersing: kinderen die vloeiend Engels spraken (eentalig), kinderen die zowel Engels als nog een taal vloeiend spreken (vloeiend tweetalig), kinderen die een andere taal vloeiend spreken maar nauwelijks Engels (eentalig), kinderen die noch Engels noch een andere taal vloeiend spreken (beperkt tweetalig). De kinderen moesten aangeven in hoeverre zij het eens waren met stellingen als 'ik schaam me voor de manier waarop mijn ouders zich gedragen' of 'samenzijn met familie is belangrijk'. Zo werd de relatie tussen familieconflicten, familiesolidariteit en persoonlijkheid aan de ene kant en vloeiende/beperkte

meertaligheid of eentaligheid aan de andere kant onderzocht.

Uit de resultaten van de vragenlijsten bleek dat de vloeiend tweetalige kinderen betere familierelaties hadden en een betere psychosociale aanpassing vertoonden dan de andere groepen. Over de kinderen die hun thuistaal afleerden zeggen Portes & Hao (2002): *For youths who have advanced further in the language adaptation process to become entirely monolingual in English, the cultural world of their immigrant families and communities becomes increasingly irrelevant and the social directives emanating from it unworthy of attention. Loss of the parental language entails growing estrangement from the cultural ways of the first generation and often a condescending or disrespectful attitude towards them.*

Maar deze kinderen kwamen vooral voor in gezinnen waarin de ouders het Engels niet beheersten. De onderzoekers relateren de uitkomsten dan ook niet aan tweetaligheid zelf, maar aan de interactie tussen de taalbeheersing van de kinderen en de taalbeheersing van de ouders. In gezinnen waarin ouders zelf ook het Engels leren, kan de communicatie immers nog steeds open zijn, zodat vervreemding uitblijft. Op basis van dit onderzoek kan verwacht worden dat de familiebanden het best uitpakken wanneer de taaldominantie van de ouder en het simultaan meertalige kind.

Uit een verkennend onderzoek van Nortier (2009) bleek echter dat er op sociaal gebied ook een nadeel kan kleven aan meertaligheid. Sommige ondervraagden lieten namelijk blijken dat de houding van gesprekspartners ten opzichte van meertaligheid soms irritatie bij hen oproept: *Uit de voorbeelden blijkt dat het vooral irritatie is over (vermeende) stigmatiserende reacties. (...) Het is niet de tweetaligheid zelf die de last veroorzaakt, maar de attitude van niet-tweetalige gesprekspartners* (Nortier 2009). Ook hier gaat het niet om een direct verband van meertaligheid op sociale interactie, maar eerder om een indirect verband.

1.10 Studies rondom successieve meertaligheid

1.10.1 Studies m.b.t. cognitieve vaardigheden

Over de vraag of de voordelen van meertaligheid zoals beschreven onder 1.9.1 ook gelden voor successief meertalige kinderen zijn onderzoekers het niet helemaal eens. Een recent onderzoek van Bialystok (2012) toont aan dat successief meertalige kinderen

naarmate ze ouder worden - en dus naarmate ze langer meertalig zijn - steeds beter worden in taken waarin het metalinguïstisch bewustzijn wordt getest. In de test werden kinderen getest die thuis Engels hadden geleerd en op een Franse school ondergedompeld werden in de Franse taal. De kinderen moesten in het Frans en in het Engels drie tests doen, een 'Peabody Picture Vocabulary Test', dat wil zeggen een test waarbij kinderen een woord te horen kregen en moesten aanwijzen bij welk van de vier plaatjes het hoort, een grammaticality judgement task en een test waarin kinderen in 60 seconden zo veel mogelijk woorden bij een concept moesten noemen, dus waarin de spreekvaardigheid werd gemeten. Zelfs na vijf jaar op de Franse school bleven de resultaten van de tweetalige kinderen voor de woordenschat en grammaticale kennis beter voor de taken in het Engels. De tweetalige kinderen waren hier zelfs beter in dan de eentalige Engelse kinderen. De tweetalige kinderen werden in de loop van de jaren ook beter in de Engelse spreekvaardigheidstest. Bialystok (2012) bepleit dat dit voordeel dus inderdaad ook voor successieve meertaligheid opgaat.

Carlson & Meltzoff (2008) vergeleken eentalige kinderen, simultaan tweetalige kinderen en successief tweetalige kinderen en vonden deze uitkomst echter niet: bij hen waren de uitkomsten van de simultaan tweetalige kinderen beter, maar de uitkomsten van de successief tweetalige kinderen en de eentalige kinderen waren gelijk aan elkaar.

In een studie van Campbell & Sais (1995) werden eentalige Engelse kinderen vergeleken met vroeg tweetalig Italiaans-Engelse kinderen tijdens verschillende experimenten waarin metalinguïstische kennis getest werd. Ze hadden een gemiddelde leeftijd van 4;8 jaar. De eentalige kinderen konden het best letters aanwijzen in een reeks letters, cijfers en tekens. De tweetalige kinderen waren echter een stuk beter in het noemen van de semantische en fonologische dissonant in een reeks woorden (in de reeks 'paard plant koe poes' is 'plant' semantisch gezien onlogisch, en 'koe' fonologisch gezien). Ook waren de tweetalige kinderen beter in een taak waarin morfologische kennis getest werd: kinderen moesten alleen de laatste lettergreep die de onderzoeker zei nazeggen (bijvoorbeeld 'ice cream, moonlight, rainbow' – 'cream light bow').

Een onderzoek van Bialystok (1999), waarin kinderen thuis Chinees leerden en op school Engels, laat zij zien dat de tweetalige kinderen beter scoorden dan eentalige kinderen in experimenten waarvoor zij hun aandacht er goed bij moesten houden. Zij moesten een moving word task (zie 1.9.1) doen en een 'Dimensional Change Card Sort Task', wat wil zeggen dat de kinderen een stapel kaarten eerst op basis van één kenmerk

moesten sorteren en daarna op basis van een ander kenmerk (bijvoorbeeld eerst op kleur en daarna op vorm). In beide taken bleken de tweetalige kinderen beter te scoren. Ook volgens dit onderzoek blijken de meertalige kinderen dus beter te zijn in tests die metalinguïstisch bewustzijn en het oplossen van problemen testen en waarbij concentratievermogen (attentional control) nodig is.

1.10.2 Studies m.b.t. sociale vaardigheden

De resultaten van de studie uit par. 1.9.2 (Portes & Hao 2002) gelden net zo goed voor kinderen die successief meertalig worden opgevoed. Familierelaties zullen beter zijn wanneer de kinderen dezelfde taal als de ouders (blijven) spreken. In dit verband is het goed om nog eens stil te staan bij een mogelijke shift in de taaldominantie van het kind (zie Paradis 2007 in par 1.7). Wanneer de taal die kinderen buitenshuis spreken dominantier wordt dan de thuistaal, is er meer kans op vervreemding dan wanneer die dominantieshift uitblijft.

De eventuele irritatie die kan ontstaan uit de afkeurende houding van gesprekspartners tegenover meertaligheid kan opnieuw ook voor kinderen gelden die in hun kindertijd meertalig worden (en niet alleen voor kinderen die al vanaf hun geboorte meertalig worden).

1.11 Invloedrijke factoren bij het leerproces van vroege meertaligheid

Kinderen met een betere sociaaleconomische status (SES) blijken over het algemeen een betere taalvaardigheid te ontwikkelen dan kinderen met een minder goede SES (Crul 2000, Stichting Hoedje van Papier, Gijsberts & Iedema 2011). Dat komt in de meeste gevallen niet door de SES zelf, maar doordat ouders van kinderen uit een goed sociaaleconomisch milieu vaak uit zichzelf al invulling geven aan de manieren waarop ouders invloed kunnen uitoefenen op de taalontwikkeling van hun kind. Er is dus sprake van een indirecte relatie tussen SES en een goede taalontwikkeling (Crul 2000, Hoedje van Papier). Dit impliceert terecht dat de ondersteunde houding van ouders aangeleerd kan worden.

Een belangrijke manier waarop ouders de taalontwikkeling van hun kind kunnen bevorderen is voorlezen: *Het stimuleren van lezen blijkt een essentieel hulpmiddel bij het*

ontwikkelen van de taalvaardigheid van kinderen. Het heeft een positief effect op woordenschat, boekoriëntatie, cognitieve ontwikkeling, verhaalbegrip, leesplezier en spreekvaardigheid. (Stichting Hoedje van Papier) Het stimuleren van lezen heeft bovendien een zichzelf versterkende uitwerking: door het voorlezen krijgen kinderen een grotere woordenschat en kinderen met een grotere woordenschat leren ook weer sneller nieuwe woorden bij (Stanovich 1986, Cunningham & Stanovich 1993). Het omgekeerde is ook waar, dus kinderen waarbij lezen niet gestimuleerd werd, en die daardoor een kleiner vocabulaire ontwikkelen, leren juist minder snel bij (Stanovich 1986). Ouders kunnen een leescultuur bevorderen door ten eerste zelf het voorbeeld te geven, zodat lezen iets gewoons is in huis, en daarnaast kunnen zij het lezen bevorderen door hun kinderen voor te lezen, zodat kinderen leren dat lezen leuk kan zijn i.p.v. alleen een verplichte activiteit op school.

Een belangrijke vraag die opkomt bij de tip om ouders te laten voorlezen, is in welke taal dit dan zou moeten gebeuren. Voor kinderen die simultaan meertalig worden opgevoed is het antwoord gemakkelijk, omdat bij hen sprake is van twee moedertalen: de leescultuur kan in beide talen bevorderd worden. Voor kinderen die successief meertalig worden opgevoed ligt de kwestie anders, omdat de ouder de tweede taal van het kind mogelijk niet goed beheerst. Omdat de taalbeheersing van de opvoeder bepalend is voor de taalbeheersing van het kind, zoals uitgelegd in par. 1.3, en omdat een goede basis in de moedertaal van essentieel belang is voor het leren van een tweede taal, zoals is uitgelegd in par. 1.7, is het dan ook raadzaam om de leescultuur ten eerste in de moedertaal te bevorderen. Om ook een leescultuur in de tweede taal te bevorderen, bijvoorbeeld het Nederlands, kunnen ouders gebruik maken van diensten als de VoorleesExpress⁷, waarbij vrijwillige moedertaalsprekers van het Nederlands aan kinderen van 2 tot 8 jaar komen voorlezen in het Nederlands.

Kunnen ouders dan niet zelf in het Nederlands voorlezen? Dat hangt af van de Nederlandse taalbeheersing van de ouder. In par. 1.3 is al uitgelegd dat belangrijk is dat de opvoeder een goede taalbeheersing heeft van de taal waarin het kind wordt opgevoed, zodat het kind geen fouten overneemt. Maar wat is dan precies een goede taalbeheersing? Kuiken (2012) noemt een geslaagd inburgeringsexamen nog geen goed uitgangspunt. De taal zal nog vrij 'elementair' zijn, met een 'beperkte woordenschat' en 'eenvoudige zinsconstructies'. Als ouders dit niveau hebben, is het beter als zij hun

---

⁷ <http://voorleesexpress.nl>

kinderen niet in het Nederlands toespreken of voorlezen. Een goed antwoord op de vraag vanaf welk referentieniveau de ouder dan wel met zekerheid zelf kan voorlezen, is helaas nog niet voorhanden. De mate waarin de opvoeder zich comfortabel voelt in het spreken van de tweede taal kan wellicht een goede raadgever zijn bij het beoordelen van deze kwestie. Als het voor de opvoeder heel natuurlijk aanvoelt om in de tweede taal van het kind te spreken, bijvoorbeeld het Nederlands, dan is het logischer om zelf in deze taal voor te lezen dan wanneer de opvoeder merkt dat het een oncomfortabel gevoel geeft.

Al meer dan eens is het belang van een goede taalbeheersing van de ouder aan de orde gekomen. Of het kind nu één, twee of meer talen leert, het heeft een rijk en gevarieerd taalaanbod nodig om de ta(a)l(en) goed te leren. Om deze reden is het van belang dat ouders een systeem ontwikkelen waarin kinderen de verschillende talen goed en genoeg te horen krijgen. De één-ouder-één-taal methode, een systeem waarin de ouders elk hun eigen taal tegen het kind spreken, is een methode die goed werkt als beide ouders voldoende kans krijgen om contact met het kind te hebben. Een vader of moeder die door het werk veel weg is kan bijvoorbeeld niet genoeg kans krijgen om zijn of haar taal aan het kind te leren. Een andere methode die gehanteerd kan worden is de één-locatie-één-taal-methode, een systeem waarin op de ene plek standaard de ene taal, en op de andere plek standaard de andere taal gesproken wordt. Zo worden kinderen als het ware gedwongen om evenveel van beide talen te oefenen. De één-locatie-één-taal-methode kan in het klein gehanteerd worden, bijvoorbeeld tijdens het eten taal x en bij het naar bed gaan taal y, of in het groot, bijvoorbeeld thuis taal x en op school taal y. Het is belangrijk om het systeem van te voren weloverwogen te kiezen, want het blijkt volgens ouders lastig om op een later moment toch een andere taal tegen het kind te gaan spreken (Cunningham 2011).

Motivatie is verder één van de bepalendste factoren bij het succesvol leren van een tweede taal (Dörnyei 1994). Om deze reden doen ouders er goed aan om hun kinderen te motiveren de verschillende talen te leren. Maar hoe kunnen ouders dat doen? Volgens Brophy (1987) bestaat motivatie uit twee waarden, namelijk het verwachte succes dat iemand heeft in een taak, en de waarde die iemand hecht dat succes. Deze theorie staat bekend als de expectancy x value-theorie: [the expectancy x value theory]... *posits that the effort people will expend on a task is a product of: (1) the degree to which they expect to be able to perform the task successfully if they apply*

themselves; and (2) the degree to which they value participation in the task itself or the benefits or rewards that successful task completion bring to them. This theory assumes that no effort will be invested in a task if either factor is missing entirely, no matter how much of the other factor may be present (Brophy 1987). Vertaald naar de situatie waarin kinderen meer dan één taal leren, kan gezegd worden dat de ‘expectancy’ hier is dat het kind zelf verwacht of gelooft dat het de talen met succes kan beheersen, en dat de ‘value’ hier is dat het kind waarde hecht aan het beheersen van die talen. De ouder kan het zelfvertrouwen van het kind gunstig beïnvloeden door bijvoorbeeld complimenten te maken als het kind vooruitgang maakt of zij of haar best doet in het meertalige taalgebruik. De ouder kan de waarde van meertaligheid bijbrengen door een positieve attitude aan te nemen ten opzichte van (andere) talen en culturen, en dan met name de talen die het kind moet leren. Jonckheere (2011) geeft aan dat taalsensibiliteit *leerlingen [kan] motiveren om die talen te leren en hun nieuwsgierigheid en interesse in andere culturen wekken. Ze krijgen plezier in talen en vinden andere culturen steeds minder vreemd*. Hoewel Jonckheere (2011) dit vanuit een onderwijskundig perspectief zegt, kan deze positieve atmosfeer kan natuurlijk ook (of juist) door het thuisfront gestimuleerd worden. Als het kind wat ouder wordt, kunnen onderbouwingen zoals in par. 1.1 en 1.2 ook nog gebruikt worden om de waarde van de te leren talen te belichten.

1.12 Samenvatting

In de introductie van deze bijdrage werd gesteld dat *Politici, onderwijzers en zorgmedewerkers (...) dus vanwege hun voorbeeldrol kennis van zaken [moeten] hebben wanneer zij uitspraken doen en advies geven over taalkwesties die betrekking hebben op de meertalige taalontwikkeling van het kind*. In hoofdstuk 1 is onderbouwd waar die kennis dan uit bestaat. Deze kennis kan in zes delen opgedeeld worden. Hieronder volgen samenvattend en in de vorm van vragen en antwoorden de in hoofdstuk 1 behandelde kennis waarop medewerkers van consultatiebureaus een gedegen advies kunnen baseren:

1. In hoeverre heeft het kind het Nederlands nodig in het dagelijks leven?

In Nederland heb je het om verschillende redenen nodig om de Nederlandse taal goed te

beheersen. De meeste voorzieningen zijn in Nederland alleen of voor het grootste deel in het Nederlands beschikbaar. Dat geldt voor bijvoorbeeld media en de gezondheidszorg, maar ook het onderwijs en vele banen. Daarnaast spreekt het grootste deel van de Nederlandse bevolking (in ieder geval) Nederlands. Om sociale contacten te leggen is een overeenkomende taal nodig. Het Nederlands zal al gauw de taal zijn die men verwacht te kunnen gebruiken.

2. In hoeverre heeft meertaligheid een meerwaarde in het dagelijks leven?

Andere talen kunnen i.v.m. persoonlijke relaties noodzakelijk zijn. De ouder-kindrelatie kan een opvoeding in (nog) een andere taal bijvoorbeeld noodzakelijk maken. Het beheersen van meer talen dan alleen Nederlands kan voordelig uitpakken voor het individu op het gebied van toekomstige studie- en werkkansen. Daarnaast kan meertaligheid een groter sociaal netwerk en waardering voor andere culturen opleveren.

3. Welke rol speelt de taalbeheersing van de ouders in de ta(a)l(en) die zij het kind willen leren?

Een kind leert essentiële vaardigheden waarvoor taal nodig is, zoals het uitdrukken van emoties, tellen, abstract denken en het doen van speech acts het best van ouders die de taal zelf goed beheersen. Maar ook de taal zelf leert het kind alleen goed als het voorzien wordt van een rijk en gevarieerd taalaanbod. Het is daarom van absoluut belang dat ouders hun kind opvoeden in een taal die zij zelf goed beheersen.

4. Met welke vorm van meertaligheid krijgt het kind te maken en wat betekent dat voor de taalontwikkeling die het kind waarschijnlijk zal doorlopen?

Een individu kan meertalig worden in zijn of haar kinderjaren, of daarna. Deze studie richt zich op kinderen die vóór hun puberteit meertalig worden, dus vroege meertaligheid. Binnen vroege meertaligheid valt echter nog een onderscheid te maken, namelijk kinderen die vanaf hun geboorte meer dan een taal leren (simultane meertaligheid), en kinderen die eerst één taal verwerven, en daarna nog een tweede taal (successieve meertaligheid).

Het taalverwervingsproces van kinderen die simultaan tweetalig worden verloopt nauwelijks anders dan het taalverwervingsproces van eentalige kinderen, omdat de

beide talen zodat tweetalige kinderen in twee talen een heel hoog taalniveau in beide talen kunnen bereiken.

Het taalverwervingsproces van kinderen die successief tweetalig worden verloopt wel anders, de kinderen hebben door hun moedertaal immers al talige kennis vergaard, die zij zullen toepassen bij het leren van de taal. Door transfer kunnen kinderen in hun taalverwervingsproces in een fase komen waarin zij talige elementen uit hun moedertaal gebruiken in de doeltaal (tussentaal). Verder zijn er nog verschillende factoren die ervoor kunnen zorgen dat het taalverwervingsproces anders verloopt dan bij andere kinderen, en dus ook dat het uiteindelijke competentieniveau anders wordt. Aanleg en motivatie spelen een rol, evenals de taalbeheersing in de moedertaal. Hoe beter het kind de moedertaal beheerst, hoe gemakkelijker het is om een tweede taal te leren. Het kind hoeft dan namelijk alleen nog concepten in de tweede taal te leren, en niet ook nog de concepten zelf. Omdat er tot slot een relatie bestaat tussen leeftijd en taalbeheersing, doen ouders er goed aan om niet te wachten met het aanbieden van de tweede taal tot hun kind de puberteit is gepasseerd, want voor deze tijd leert het kind veel gemakkelijker twee talen/een tweede taal.

5. Op welke cognitieve en sociale vaardigheden heeft de vorm van meertaligheid waarmee het kind te maken krijgt invloed, en welke invloed is dat?

Het effect van meertaligheid op de intelligentie is in veel studies onderzocht. De term intelligentie heeft in deze bijdrage plaatsgemaakt voor cognitieve en sociale vaardigheden. Meertaligheid heeft vooral een gunstig effect op de cognitieve vaardigheid om goed te focussen en irrelevante informatie te onderdrukken. Dit zou te maken kunnen hebben met het feit dat meertaligen in hun dagelijks leven ook steeds één taal moeten onderdrukken. Kinderen die meer dan één taal leren zijn verder ook beter in taken waar zij kennis over taal nodig hebben, meta-linguïstische taken dus. Meertalige kinderen leren sneller dat dezelfde concepten verschillende vormen kunnen hebben, en dat de relatie tussen die vorm en betekenis arbitrair is.

Op sociaal gebied zijn het vooral de familierelaties die positief beïnvloed worden door meertaligheid. Het gaat hier om een indirecte relatie tussen de taalbeheersing van de kinderen en de familie: als het kind de taal van de familie niet (meer) spreekt, kan dit voor sociale en culturele afstand zorgen. Hiertegenover staat dat kinderen die hun

meertalige omgeving in stand houden juist vaker een beter psychosociaal aanpassingsvermogen vertonen.

6. Op welke manier kunnen ouders een succesvolle meertalige taalbeheersing bij hun kinderen stimuleren?

Voor een succesvolle meertalige opvoeding is het van groot belang dat kinderen in elk van die talen een rijk en gevarieerd taalaanbod krijgen. Een goede manier om dit te bereiken is voorlezen, dit heeft vooral een gunstig effect op het uitbreiden van de woordenschat, maar ook het taalinzicht en creatieve denkprocessen worden ermee gestimuleerd. Bovendien kunnen ouders de taalontwikkeling door voor te lezen vooral op een leuke manier stimuleren.

Omdat een goede taalbeheersing noodzakelijk is bij het aanleren van de talen, kunnen ouders het best voorlezen in de taal die zij zelf goed beheersen. Ook de mondelinge taaloverdracht kan het best in de taal gebeuren die de ouder beheerst en waar een comfortabel gevoel bij ervaren wordt. Bovendien geldt ook hier dat het kind de taal vaak genoeg moet horen om deze goed te leren. Ouders zullen dus een duidelijk systeem moeten instellen waarin beide talen veel en goed aan bod komen. Afhankelijk van de individuele situatie kan gekozen worden voor de één-ouder-één-taal-methode of de één-locatie- één-taal-methode.

Om hun kinderen te helpen gemotiveerd te blijven voor het leren van de beide talen is het van belang dat ouders op twee belangrijke waarden aansturen: het zelfvertrouwen van het kind en een positieve houding ten opzichte van de talen die het kind moet leren. Dit kunnen ouders doen door complimenten te geven over het taalgebruik en de inzet van het kind en door zelf ook een positieve houding aan te meten ten opzichte van de talen en culturen die de ouders het kind bij proberen te brengen (en talen en culturen in het algemeen). Ze kunnen bovendien specifieke redenen noemen waarom juist de talen die het kind moet leren belangrijk zijn ('zo kun je met opa en oma praten', 'deze taal heb je nodig op school').

2 Onderzoeksvraag en methode

In combinatie met de specifieke situaties die voor ouders van toepassing zijn, kunnen medewerkers van consultatiebureaus met behulp van de toelichtingen op de zes vragen een passend advies geven over meertalig opvoeden. Om erachter te komen in hoeverre dit nu al gebeurt en in hoeverre dat nog beter kan gebeuren luidt de driedelige onderzoeksvraag:

Op welke manier wordt door consultatiebureaus informatie verstrekt over meertalig opvoeden;

In hoeverre baseren medewerkers van consultatiebureaus hun advies over meertalig opvoeden op wetenschappelijke inzichten (zoals samengevat in de zes onderdelen uit par. 1.12);

En in hoeverre kan de huidige kennisoverdracht nog meer in lijn komen met deze inzichten?

In dit hoofdstuk wordt uitgelegd wat ik gedaan heb om de onderzoeksvraag te beantwoorden (par 2.1) en welke participanten aan het onderzoek hebben deelgenomen (par 2.2). In de loop van de tekst wordt onderbouwd waarom voor deze onderzoeksopzet gekozen is.

2.1 Werkwijze

Ik heb drie bronnen geraadpleegd: (i) websites van consultatiebureaus, (ii) medewerkers van consultatiebureaus en (iii) ouders van meertalige kinderen.

- i. De informatie die op de website van een consultatiebureau staat, geeft weer hoe het zich naar buiten toe presenteert. Het feit dat het raadplegen van een website een zeer toegankelijke manier is om aan informatie te komen, maakt dat het belangrijk is dat de informatie die door de website van het consultatiebureau gepresenteerd wordt juist is. Op de websites van consultatiebureaus wordt

vermoedelijk informatie verstrekt over allerlei vraagstukken m.b.t. het opgroeien van het kind. Taalontwikkeling is hier een onderdeel van.

De informatie die op websites staat, heb ik geordend naar de zes onderwerpen zoals beschreven in par. 1.12. Ik heb de vragen zoals gesteld in de genoemde paragraaf beantwoord met de informatie die op de websites staat. Op deze manier kreeg ik per website een duidelijk beeld van de aanwezige kennis, of van de kennis waaraan aandacht wordt geschonken.

- ii. De medewerkers op het consultatiebureau zijn de mensen die preventieve gezondheidszorg leveren. Dat betekent dat zij de groei en ontwikkeling van het kind bijhouden om vast te stellen of het kind gezond opgroeit. Ouders komen met hun kind zo'n twaalf keer langs op het consultatiebureau, vanaf de leeftijd van één maand tot vier jaar. Dat zijn drie bezoeken per jaar. Omdat de taalontwikkeling één van de dingen is die bij het consultatiebureau onderzocht wordt, is de kans groot dat de meertalige opvoeding ter sprake komt. Mogelijk wordt daarbij ook advies gegeven.

De medewerkers op het consultatiebureau heb ik per telefoon benaderd.

Ik heb daarbij de websites als uitgangspunt genomen, en in de rol van een aanstaande ouder gevraagd of ik buiten de website ook advies tijdens de bezoeken op het consultatiebureau kan verwachten. Ik heb ook geprobeerd al aan de telefoon informatie te ontlocken over meertaligheid bij de opvoeding.

- iii. De bezoeken van ouders aan consultatiebureaus geven inzicht in de kennis die daadwerkelijk door de medewerkers van consultatiebureaus wordt overgedragen.

Het contact met de ouders is per e-mail verlopen. Ik heb de ouders gevraagd of zij (gevraagd of ongevraagd) advies over meertalig opvoeden hebben gekregen tijdens hun bezoek aan het consultatiebureau en wat dat advies dan was. Ik heb daarbij ook expliciet gevraagd of meertalig opvoeden wel of niet gestimuleerd werd. Ik heb bij de ouders niet de zes deelonderwerpen gebruikt, maar twee algemenere vragen om er voor te zorgen dat de ouders niet ingeperkt zouden worden in hun antwoorden.

Door de drie bronnen te raadplegen die betrokken zijn in deze kwestie hoop ik een zo volledig mogelijk beeld te schetsen van de kennisoverdracht die bij consultatiebureaus

geschiedt en de manier waarop die kennis uitgedragen wordt. Wanneer verschillende bronnen dezelfde informatie uitdragen, wordt deze immers betrouwbaarder.

In verband met geheimhoudingsplicht was het niet mogelijk om ouders te benaderen die met zekerheid naar de geraadpleegde consultatiebureaus (i en ii) zijn gegaan. Om deze reden is gekozen voor een steekproef onder bronnen i, ii en iii. Op deze manier ontstaat een breed beeld van de kennisoverdracht in Nederlandse consultatiebureaus. Dit is eveneens waardevol, want eventuele algemene tendensen kunnen dan in vervolg onderzoek uitgediept worden. (In hoofdstuk 5 komen aanbevelingen voor verder onderzoek aan de orde.)

2.2 Participanten

De drie geraadpleegde bronnen, zoals beschreven in par. 2.1 worden hier participanten genoemd.

2.2.1 Websites van consultatiebureaus

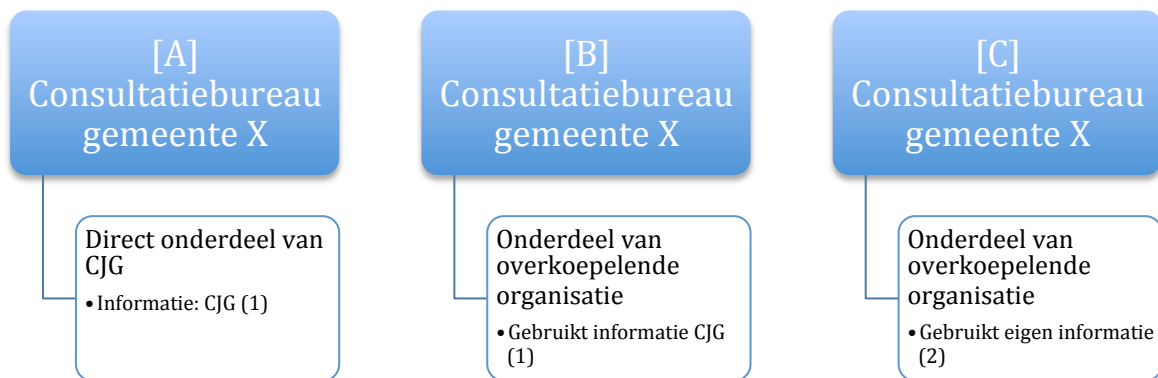
Bij het zoeken naar websites van consultatiebureaus vond ik dat er sinds 1 januari 2012 een belangrijke landelijke regeling is getroffen: *Opvoeden is niet altijd even gemakkelijk. Soms kun je daarbij wel wat hulp gebruiken. Daarom heeft de landelijke overheid besloten dat er in elke gemeente voor 1 januari 2012 een CJG [Centrum voor Jeugd en Gezin] moet zijn. (...) Het Centrum voor Jeugd en Gezin (CJG) is er voor alle ouders en opvoeders die vragen hebben over de opvoeding, het opgroeien of de gezondheid van hun kind.* In elke gemeente is er een CJG. Een CJG is zelf geen consultatiebureau, maar consultatiebureaus vallen wel onder een CJG. Dit betekent dat de consultatiebureaus in de gemeente van een CJG vermeld worden op de website. Bij een deel van deze vermeldingen staat ook een website. In dit geval zijn de consultatiebureaus onderdeel van een overkoepelend orgaan dat hiërarchisch gezien tussen het gemeentelijke CJG en het individuele consultatiebureau in staat (zie figuur 1).

Figuur 1: De hiërarchische organisatiestructuur waarin consultatiebureaus zich bevinden

De informatie die te vinden is op de websites waarnaar de gemeentelijke CJG's verwijzen is wisselend. Op de ene website staat precies dezelfde informatie over groei en ontwikkeling als op de website van het CJG (CJG Zoetermeer verwijst voor consultatiebureaus bijvoorbeeld naar de website van Jeugd Gezondheidszorg Zuid-Holland West (JGZHW), die dezelfde informatie bevat als de website van CJG Zoetermeer), en de andere website heeft een geheel eigen inhoud (CJG Den Haag verwijst voor consultatiebureaus bijvoorbeeld door naar de website van Jong Florence, die geheel eigen informatie bevat). Zoals genoemd zijn er bovendien consultatiebureaus die geen eigen website hebben.

Als ouders op zoek gaan naar de website van het consultatiebureau voor informatie over meertalig opvoeden, kunnen zij dus afhankelijk van de drie structuren waarin een consultatiebureau kan zitten (A, B of C), twee bronnen van informatie tegenkomen: 1. de informatie van het landelijke CJG of 2. de informatie van de overkoepelende organisatie (zie figuur 2).

Figuur 2: De structuur waarin het consultatiebureau zit bepaalt uit welke bron de ouder informatie krijgt

Voor de analyse heb ik gezocht naar de websites van consultatiebureaus van 10 willekeurige gemeenten verspreid over twee willekeurige provincies (Zuid-Holland en Utrecht). Ik heb daarbij gekeken in welke organisatiestructuur het consultatiebureau zich bevindt (wel of niet met een overkoepelende organisatie) en welk type informatie gebruikt wordt (1 of 2). Deze twee variabelen samen genomen betekent dit nogmaals dat ik terecht ben gekomen op de website van A. een gemeentelijke CJG, B. een overkoepelende organisatie die informatie van het CJG gebruikt of C. een overkoepelende organisatie die eigen informatie gebruikt. Door inzichtelijk te maken van welk type bij elke gemeente sprake is, wordt duidelijk hoeveel verschillende informatiebronnen gebruikt worden en welke websites qua informatie met elkaar overeenkomen. Het analyseren van de inhoud van de websites wordt bovendien overzichtelijker, omdat er nu een analyse is per achterliggende informatiebron en niet per website. De analyse heb ik gedaan door de zes vragen van par 1.12 voor te leggen aan de verschillende informatiebronnen en dus te kijken in hoeverre er over de zes kennisdelen informatie verschaft wordt op de websites. De 10 gemeenten waarvoor ik de analyse heb uitgevoerd zijn: Alphen a/d Rijn, Amersfoort, Delft, Den Haag, Gouda, Leiden, Rotterdam, Utrecht, Veenendaal en Zoetermeer.

2.2.2 Medewerkers van consultatiebureaus

Om erachter te komen of de informatie die op de websites staat overeenkomt met de kennis die de medewerkers bezitten, heb ik de volgende vragen gesteld:

- Kan ik tijdens de bezoeken aan het consultatiebureau advies verwachten over

meertalig opvoeden?

- Kunt u mij iets vertellen over
  - o Het belang van Nederlands;
  - o Het belang van meertaligheid;
  - o Het belang van een goede taalbeheersing van de ouders;
  - o De taalontwikkeling bij meertalige kinderen;
  - o De effecten van meertaligheid;
  - o manieren om succesvol tweetalig opvoeden te stimuleren?
- Is er een (aanvullende) folder over meertaligheid op het consultatiebureau aanwezig?

Omdat sommige consultatiebureaus in een organisatiestructuur vielen waar maar één telefoonnummer bij gegeven werd, heb ik naar 8 nummers gebeld, waarvan één niet opnam tijdens de aangegeven tijd.

2.2.3 Ouders van meertalige kinderen

Het raadplegen van de ouders heb ik gedaan door verschillende instellingen te benaderen die mogelijk contact met meertalige ouders hebben. Onder hen waren Meertalig.nl (een centrum voor mensen die met meertaligheid te maken hebben), Kinderdagverblijf Hestia (een kinderdagverblijf met drie tweetalige locaties Ne/En), Stichting Al Amal (een stichting die gezinnen, vrouwen, jongeren en kinderen op weg helpt om deel te nemen aan de samenleving) en het BabyLab van de Universiteit Utrecht (het lab waar onderzoek wordt gedaan naar de taalontwikkeling van kinderen met een risico op dyslexie en kinderen die meertalig worden opgevoed). Daarnaast heb ik via persoonlijke social media een oproep geplaatst.

De instellingen die bereid waren om deel te nemen aan het onderzoek waren Stichting Al Amal, Kinderdagverblijf Hestia en Het BabyLab. Stichting Al Amal heeft een verzoek gestuurd naar 7 ouders, Kinderdagverblijf Hestia naar ruim 70 ouders en het BabyLab naar 174 ouders. Bijlage 1 bevat de brief zoals die in de bewerking voor het BabyLab is gestuurd.

Het aantal ouders dat gereageerd heeft via de verschillende wegen is 48. Hun kinderen vallen allemaal binnen de leeftijdscategorie 0-4, de leeftijd waarop ouders met hun kind naar een consultatiebureau gaan.

3 Resultaten

In dit hoofdstuk worden de resultaten van het onderzoek beschreven. In par. 3.1 ga ik eerst in op de websites. Daarbij wordt eerst gerapporteerd over de organisatiestructuren waarin de consultatiebureaus van de tien gemeenten zich bevinden, en welke (bronnen van) informatie er dus beoordeeld moeten worden (3.1.1) en daarna wordt voor de verschillende bronnen die hieruit komen gekeken in hoeverre ze antwoord geven op de zes vragen uit par 1.12 (3.1.2). Bijlage 2 is een uitgebreid verslag van deze antwoorden. Hierna, in par 3.3, komen de resultaten die betrekking hebben op het contact met consultatiebureau medewerkers aan bod. Tot slot worden de antwoorden van de ouders gegeven in par 3.4.

3.1 Kennisoverdracht op websites

3.1.1 Organisatiestructuur per gemeente

Gemeente Alphen a/d Rijn

Een zoektocht naar 'Consultatiebureau Alphen a/d Rijn' levert in eerste instantie een verwijzing naar CJG Alphen a/d Rijn op, met alle informatie van het landelijke CJG⁸.

De website van het CJG (landelijk zowel als gemeentelijk) bevat informatie over heel veel onderwerpen rondom opvoeden en de ontwikkeling van kinderen. Onder het kopje 'Sprak- en taalontwikkeling' wordt ook uitgebreid over tweetaligheid gerapporteerd. Interessant is dat er – overigens bij de informatie over alle onderwerpen op deze website – een 'keurmerk van stichting Opvoeden.nl' bij staat. Nadere uitleg hierover zegt dat er vraag is naar eenduidige, betrouwbare informatie, vanwege de overdaad aan informatie die op internet te vinden is. Als er een keurmerk op de website staat, dan wil dat zeggen dat *de informatie is getoetst aan landelijke protocollen en richtlijnen en aan de laatste wetenschappelijke inzichten(!)*. Dit zou moeten betekenen dat de informatie die op de websites staat inderdaad in lijn is met de theorie zoals beschreven in hoofdstuk 1.

---

⁸ http://www.cjgalphenaandenrijn.nl/showsite.asp?map_id=568479

Hoewel de website van het CJG zelf al uitgebreid ingaat op tweetalig opvoeden, wordt bovendien verwezen naar de website van Kind en Taal⁹, een website die is samengesteld door de Nederlandse Vereniging voor Logopedie en Foniatrie (NVLF), de beroepsvereniging van logopedisten.

Op de website van CJG Alphen a/d Rijn wordt voor het consultatiebureau doorverwezen naar een website van een overkoepelende organisatie (genaamd GGD Hollands Midden)¹⁰. De website van GGD Hollands Midden is van het type C. Op deze site zou de ouder dus informatie moeten vinden die door de organisatie zelf is samengesteld.

De website van GGD Hollands Midden bevat echter geen informatie voor ouders over opvoeden en de ontwikkeling van het kind, en dus ook niet over meertaligheid. Hiervoor wordt weer doorverwezen naar de website van het gemeentelijke CJG.

Gemeente Amersfoort

Een zoektocht naar 'Consultatiebureau Amersfoort' levert als eerste treffer direct de website van een overkoepelende organisatie (genaamd GGD regio Utrecht) op¹¹. De website van GGD regio Utrecht is van het type C. Op deze site vindt de ouder dus informatie die door de organisatie zelf is samengesteld.

De website van GGD Regio Utrecht geeft informatie over veel verschillende onderwerpen. Eén van deze is 'Sprak en taal, logopedie'. Hoewel op deze pagina alleen over eentalige taalontwikkeling en de manier waarop deze gunstig gestimuleerd kan worden gerapporteerd wordt, staat in de rechterkolom ook een rijtje folders die men digitaal kan bestuderen. Hieronder is ook de folder 'Meertaligheid'.¹² Bijlage 2 bevat ook het verslag van de antwoorden die door deze folder op de zes vragen wordt gegeven. Daarnaast geeft GGD Regio Utrecht een link naar drie websites m.b.t. spraak en taal, waaronder ook hier de website van Kind en Taal.

Gemeente Den Haag

Een zoektocht naar 'Consultatiebureau Den Haag' levert als eerste treffer direct de website van de overkoepelende organisatie voor consultatiebureaus (genaamd Jong

---

⁹ <http://kindentaal.logopedie.nl>

¹⁰ <http://www.ggdhm.nl/thema-s/category/jeugdgezondheidszorg/>

¹¹ http://www.ggdru.nl/themas/jeugdgezondheid_vaccinaties/wat-doet-de-jeugdgezondheidszorg/0-4-jaar.html

¹² <http://www.ggdru.nl/jeugdgezondheid/logopedie/meertaligheid.pdf>

Florence) op¹³. De website van Jong Florence is van het type C. Op deze site vindt de ouder dus informatie die door de organisatie zelf is samengesteld.

De website van Jong Florence biedt een redelijk uitgebreid scala aan informatie. Zo zijn er veelgestelde vragen, digitale folders over uiteenlopende onderwerpen m.b.t ouderschap, baby's en peuters, en zelfs een videokanaal met adviezen die op het consultatiebureau gegeven worden. Onder geen van deze bronnen wordt echter iets over meertaligheid gezegd. Wel zijn er twee folders over het stimuleren van de taalontwikkeling, maar dat gaat niet specifiek over tweetalige kinderen. Tot slot verwijst Jong Florence door naar andere websites voor nog meer informatie. Onder deze is de website van het CJG, waar zoals genoemd uitgebreid en in lijn met wetenschappelijke inzichten over meertaligheid gerapporteerd wordt. Er is onder de verwijzingen geen website die specifiek over meertalig opvoeden gaat.

Gemeente Dordrecht

Een zoektocht naar 'Consultatiebureau Dordrecht' levert als eerste treffer direct de website van de overkoepelende organisatie voor o.a. consultatiebureaus (genaamd Careyn) op¹⁴. De website van Careyn is van het type C. Op deze site vindt de ouder dus informatie die door de organisatie zelf is samengesteld.

Op de website van Careyn staat in het geheel geen informatie voor ouders over opvoeden en ontwikkeling van kinderen. Wel staat duidelijk in een kolom aan de rechterkant een verwijzing naar een website waar ouders voor deze informatie terecht kunnen¹⁵. Daarop aangekomen blijkt dat ook deze informatie geheel gelijk is aan de informatie op de website van het CJG.

Gemeente Gouda

Een zoektocht naar 'Consultatiebureau Gouda' levert in eerste instantie een verwijzing naar CJG Gouda op, met alle informatie van het landelijke CJG¹⁶. De verwijzing naar consultatiebureaus is niet eenduidig: in de lopende tekst wordt naar een

---

¹³ <http://www.jongflorence.nl/wcs/ogk/nl/5689/adressen-en-openingstijden-consultatiebureaus.html>

¹⁴ <http://www.careyn.nl/careyn-jgz-dordrecht/>

¹⁵ <http://www.opvoedpleindrechtsteden.nl/dordrecht>

¹⁶ <http://www.cjggouda.nl/pagina/baby/gezondheid-en-voeding/jeugdgezondheidszorg/523891>

overkoepelende organisatie (genaamd GGD Hollands Midden) verwezen, maar de link naar 'adressen voor Jeugdgezondheidszorg voor 0-4 jarigen' is naar een andere overkoepelende organisatie (genaamd Vierstroom)¹⁷. Omdat op de website van Vierstroom niets over consultatiebureaus staat, is het waarschijnlijk dat toch GGD Hollands Midden bedoeld wordt. Zoals al bij de gemeente Alphen a/d Rijn duidelijk werd, is de website van GGD Hollands Midden is van het type C. Op deze site vindt de ouder dus informatie die door de organisatie zelf is samengesteld.

Gemeente Leiden

Een zoektocht naar 'Consultatiebureau Leiden' levert in eerste instantie een verwijzing naar CJG Leiden op, met alle informatie van het landelijke CJG¹⁸. Op de website wordt voor het consultatiebureau doorverwezen naar de websites van twee overkoepelende organisaties (genaamd Antroposofisch Gezondheidscentrum De Lemniscaat en GGD Hollands Midden)¹⁹²⁰. Beide websites zijn van het type C. Op deze sites vindt de ouder dus informatie die door de organisaties zelf zijn samengesteld (zie voor GGD Hollands Midden Alphen a/d Rijn).

Ook op de website van Antroposofisch Gezondheidscentrum De Lemniscaat wordt geen informatie over opvoeden en de ontwikkeling van kinderen verschaft. Ook geeft De Lemniscaat geen verwijzingen naar websites waarop men meer informatie kan vinden.

Gemeente Rotterdam

Een zoektocht naar 'Consultatiebureau Rotterdam' levert in eerste instantie een verwijzing naar CJG Rijnmond op²¹. Op deze website staat de informatie van het landelijke CJG niet, maar wie op de website van CJG Rijnmond doorzoekt naar consultatiebureaus, wordt doorverwezen naar een specifiek CJG, bijvoorbeeld CJG Delfshaven, CJG Hoogvliet of CJG Prins Alexander. Hoewel de informatie van het CJG niet vindbaar is door te navigeren in de menubalken, komt dezelfde informatie wel tevoorschijn bij het zoeken naar termen in de zoekbalk. Hoewel de weergave van de

---

¹⁷ <http://www.vierstroom.nl>

¹⁸ http://www.cjgleiden.nl/showsite.asp?map_id=566132

¹⁹ <http://www.de-lemniscaat.nl>

²⁰ <http://www.ggdhm.nl/thema-s/category/jeugdgezondheidszorg/>

²¹ <http://cjgrijnmond.nl>

informatie onduidelijker is dan bij de eerder genoemde CJG's, is hier toch sprake van een type A: zeer plaatselijke CJG's in Rotterdam faciliteren de consultatiebureaus en geven de informatie van het landelijke CJG.

Gemeente Utrecht

Een zoektocht naar 'Consultatiebureau Utrecht' levert de website van het CJG Utrecht op, met alle informatie van het landelijke CJG²². De consultatiebureaus worden direct op deze website vermeld, zonder verdere verwijzing naar een website. Hier is dus sprake van een type A: Het CJG Utrecht faciliteert de consultatiebureaus en geeft de informatie van het landelijke CJG.

Gemeente Veenendaal

Een zoektocht naar 'Consultatiebureau Veenendaal' levert als eerste treffer direct de website van de overkoepelende organisatie voor o.a. consultatiebureaus (genaamd Vitras) op²³. De hiërarchische structuur waarin het consultatiebureau zit lijkt hier echter omgekeerd: Vitras vermeldt dat het consultatiebureau in Veenendaal gefaciliteerd wordt door het CJG Veenendaal (genaamd CJG De Twyn Veenendaal)²⁴. Naar de website van dit CJG wordt dan ook verwezen, zodat sprake is van een type A: het CJG Veenendaal, dat het consultatiebureau faciliteert, geeft de informatie van het landelijke CJG.

Gemeente Zoetermeer

Een zoektocht naar 'Consultatiebureau Zoetermeer' levert in eerste instantie een verwijzing naar CJG Zoetermeer (genaamd 'Meerpunt') op, met alle informatie van het landelijke CJG²⁵. Op de website worden de consultatiebureaus in Zoetermeer genoemd, met een verwijzing naar een website van een overkoepelende organisatie (genaamd 'Jeugd Gezondheidszorg Zuid-Holland West')²⁶. De website van Jeugd Gezondheidszorg Zuid-Holland West is van het type B. Op deze site vindt de ouder dus informatie die is afkomstig is van het CJG.

---

²² <http://www.jeugdengezinutrecht.nl/pagina/baby/gezondheid-en-voeding/jeugdgezondheidszorg/613800>

²³ <http://vitras.nl/contact/consultatiebureau-veenendaal>

²⁴ <http://www.detwyn.nl>

²⁵ <http://www.meerpunt.nl/ouders/paginas/zoekenvindresultaat.aspx?locID=21>

²⁶ <http://www.jgzzhw.nl>

Uit het zoeken naar kennisoverdracht over meertaligheid op websites is gebleken dat 8 van de 10 gemeentes informatie bevat of direct doorverwijst naar informatie die afkomstig is uit dezelfde bron: de website van het Centrum voor Jeugd en Gezin (CJG). Bovendien verwijst de website van het CJG ook duidelijk door naar de website van Kind en Taal, zodat gezegd kan worden dat de 8 gemeentes ook hiernaar doorverwijzen. Eén gemeente (Amersfoort) heeft eigen informatie op de website en een speciale folder over meertaligheid, en één gemeente (Den Haag) heeft in principe wel informatie op de website staan, maar niets over meertaligheid. Dat betekent dat er voor drie bronnen gekeken moet worden in hoeverre deze antwoord geven op de zes vragen uit par. 1.12: de website van het CJG, de website van Kind en Taal en de folder over meertaligheid van de gemeente Amersfoort.

3.1.2 Kennisoverdracht per bron

Alle drie de bronnen geven aan dat het belangrijk is om Nederlands te leren. Argumenten die genoemd worden zijn het contact met andere kinderen en het kunnen volgen van lessen op school. Typisch gericht op kleine kinderen dus, zoals van het consultatiebureau verwacht kan worden. Het CJG noemt geen argument.

Het belang van meertaligheid in het dagelijks leven wordt alleen door Kind en Taal aangehaald, met het argument dat meertaligheid contact met familie mogelijk maakt. Kind en Taal stelt de kritische vraag terug aan de ouders: deze moeten goed bedenken waar hun kind de eventuele talen voor nodig zou hebben. Geen van de bronnen geeft ook hier weer een argument vanuit een toekomstperspectief, zoals meer kansen op de arbeidsmarkt, terwijl dat toch juist gewicht kan hebben bij de overweging om meertalig op te voeden. Ook grotere culturele openheid wordt niet genoemd.

Over de rol van de taalbeheersing van de ouder zijn alle drie de bronnen eenduidig: de ouder kan het best de taal spreken die hij of zij zelf goed beheerst. Dit is volledig in lijn met het wetenschappelijke inzicht dat kinderen sommige vaardigheden en de taal zelf het best leren van ouders die de taal zelf goed spreken. Het argument m.b.t. de te leren vaardigheden wordt echter niet genoemd, en 'alleen' Kind en Taal en de folder over meertaligheid geven het argument dat de taalbeheersing van de ouder essentieel is voor de taalontwikkeling van het kind.

Over de taalontwikkeling van het meertalig opgroeiende kind wordt ook veel gezegd. Het belang van de moedertaal wordt door alle drie de bronnen onderkend. Er wordt gezegd dat een goede moedertaal de basis is voor het leren van een andere, tweede taal. Kind en Taal en de folder over meertaligheid leggen het verschil uit tussen simultane en successieve meertaligheid. Zo wordt er verteld dat successieve meertaligheid inhoudt dat het kind niet vanaf de geboorte, maar pas later in de kindertijd een tweede taal leert. Over de verschillende taalontwikkelingen wordt door Kind en Taal veel verteld, namelijk dat bij successieve meertaligheid de brabbelfase wordt overgeslagen, dat er een stille periode kan zijn waarin het kind in stilte leert en dat het kind de kennis van de eerste taal toepast in de tweede taal. Deze opmerkingen worden volledig onderschreven door de theorie uit hoofdstuk 1, net als de opmerking dat er een dominantieshift kan plaatsvinden wanneer kinderen op school de meerderheidstaal leren.

Over de cognitieve en sociale vaardigheden waar meertaligheid invloed op heeft wordt door geen van de bronnen iets gezegd.

Alle drie de bronnen noemen voorlezen als een nuttige bezigheid. Vooral door Kind en Taal wordt ook uitgelegd wat het effect daarvan is. In het verlengde van de goede taalbeheersing die de ouder moet hebben om hun kinderen taal te leren, wordt ook door alle bronnen aangegeven dat het nodig is dat mensen (jong of oud) die goed Nederlands kunnen, Nederlands moeten spreken tegen het kind (en niet de ouder als die dat niet goed kan). Dit wordt door de theorie uit hoofdstuk 1 onderschreven. De twee systemen waarmee ouders de meertalige opvoeding kunnen vormgeven worden behalve door de folder over meertaligheid door de andere bronnen genoemd. De reden voor zulke systemen, namelijk dat een manier gevonden moet worden waarop beide talen goed en vaak genoeg aan bod kunnen komen, wordt echter niet zo duidelijk vermeld. Over het stimuleren van de motivatie om talen te leren wordt niets gezegd. Kind en Taal geeft wel aan dat het belangrijk is om een positieve attitude aan te meten ten opzichte van de taal en de cultuur van de thuistaal, om zo het positieve zelfbeeld te beschermen.

Voor een uitgebreidere versie van de informatie die door de bronnen uitgedragen wordt, verwijs ik naar bijlage 2.

3.3 Kennisoverdracht bij consultatiebureaus volgens medewerkers ²⁷

Voor consultatiebureaus in de gemeentes Alphen a/d Rijn, Gouda en Leiden kunnen mensen bij GGD Hollands Midden terecht. Deze GGD gaf aan dat er advies gegeven wordt wanneer men daarom vraagt tijdens het consult. Tijdens het gesprek werd op de vragen waarin ik naar informatie vroeg over meertalig opvoeden geantwoord dat het wel belangrijk is dat er thuis een 'hoofdtal' gesproken wordt die als fundament kan functioneren voor het leren van andere talen. Aan de telefoon werd aangegeven dat er een folder over meertaligheid aanwezig is.

GGD Regio Utrecht gaf aan dat er advies gegeven wordt bij de bezoeken aan het consultatiebureau, maar gaf verder geen inhoudelijke informatie. Ook was niet bekend of er een folder aanwezig was, hoewel GGD Regio Utrecht deze wel op de website heeft staan. Om eerder aan informatie te komen dan pas tijdens een bezoek werd niet verwezen naar de website, maar er werd aangeraden om een e-mail te sturen.

Ook bij Jong Florence werd verteld dat er advies gegeven wordt over meertalig opvoeden. Voor inhoudelijke vragen werd ook hier doorverwezen naar e-mailverkeer. Jong Florence gaf aan geen folder te hebben.

Exact dezelfde antwoorden kwamen uit de telefoongesprekken met CJG Rotterdam en Jeugd Gezondheidszorg Zuid Holland West. CJG Utrecht had dezelfde informatie, maar gaf aan wel een folder te hebben. Ook CJG Veenendaal gaf juist aan geen folder te hebben.

Omdat verschillende consultatiebureaus aanraadden om voor informatie een e-mail te sturen heb ik dit gedaan. De e-mail is te vinden in bijlage 3. Ook om via e-mail aan informatie te komen bleek echter (te) lastig. Op de zes e-mails kwamen drie reacties binnen.²⁸ Alle drie de medewerkers waren bereid om informatie te geven, maar ook nu moest ik doorverwezen worden naar een expert:

---

²⁷ Tijdens het bellen heb ik mij zo nodig door laten verbinden naar degene die er het meest vanaf zou weten.

²⁸ Careyn Dordrecht en De Twyn Veenendaal heb ik niet benaderd, hier werd via een contactformulier op de website om een postcode en telefoonnummer gevraagd. (Er werd geen e-mailadres vermeld waarnaar een bericht gestuurd kon worden.) Zie verderop voor een verklaring voor de keuze om deze niet te geven.

Natuurlijk mag je dit allemaal vragen! Ik ben even een organisatie aan het achterhalen die hierin gespecialiseerd is en deze vragen goed kan beantwoorden. (Meerpunt Zoetermeer)

Mijn voorstel aan u is om dit te bespreken met een pedagoge van het Opvoed Adviespunt. Als u het hiermee eens bent kan ik uw e-mailvragen doorsturen, maar dan heb ik wel uw postcode, huisnummer en woonplaats nodig. (GGD Hollands Midden)

Graag wil ik u verder helpen, maar ik ben nog even op zoek binnen onze organisatie welke arts uw vraag het beste kan beantwoorden. De kinderen van 0-19 jaar zijn allemaal ingedeeld bij een jeugdarts op basis van hun postcode. Zou ik uw postcode mogen weten zodat ik contact kan zoeken met de jeugdarts die voor uw wijk verantwoordelijk is? En misschien mag ik ook uw telefoonnummer, zodat u op verschillende manieren te bereiken bent voor de jeugdarts. (GGD Regio Utrecht)

Bovendien werd ook gevraagd naar adresgegevens en dergelijke. Daarom, om niet in de problemen te komen door het gepretendeerde ouderschap, heb ik dit niet doorgezet. Mijn postcode valt immers niet binnen de gemeenten

Hoewel op deze manier niet aan informatie over meertalig opvoeden te komen was, is het wel een interessant gegeven dat er dus zowel via de telefoon als via e-mail niet direct geantwoord wordt. Informatie is niet bij 'gewone' medewerkers aanwezig, maar moet bij een arts of bij een andere organisatie gehaald worden. Het is de vraag of ook uit de antwoorden van de ouders blijkt dat informatie over meertalig opvoeden moeilijk verkrijgbaar was bij de medewerkers van het consultatiebureau.

3.4 Kennisoverdracht bij consultatiebureaus volgens ouders

De antwoorden van de ouders op de vragen of zij (gevraagd of ongevraagd) advies over meertalig opvoeden hadden gekregen waren wisselend.

Een deel van de respondenten geeft aan dat de meertalige opvoeding nooit ter sprake is gekomen op het consultatiebureau, of dat de meertalige opvoeding alleen ter kennisgeving genoteerd werd. Maar liefst 19 van de respondenten geeft dit aan. Er worden verschillende redenen genoemd voor het niet bespreken van de meertalige

opvoeding. Sommige ouders leggen de oorzaak hiervan bij zichzelf (3):

- *I have never asked for advice about raising my son bilingually from the consultatiebureau. I have a Masters in Linguistics and I'm studying Speech Therapy at the moment as well, so I have done my own research.*
- *Tijdens mijn zwangerschap heb ik al veel gelezen over meertalige kinderen en voor ons was het heel duidelijk wat we wilden doen met onze kinderen. Hierover heb ik dus niet echt advies gevraagd bij de consultatiebureau.*

Drie ouders verwachten dat medewerkers er niet op ingaan omdat de taalontwikkeling van hun kind op schema loopt:

- *De ontwikkeling van haar talen en het praten zelf gaat goed, ik vermoed dat dit de reden is waarom ik geen vragen krijg van het cb.*

Eén ouder geeft aan dat er weinig interesse door het CB getoond wordt:

- *Het onderwerp is vanuit het consultatiebureau nooit aan bod gekomen. Zelfs als wij er zelf wat over laten vallen komt er weinig respons of interesse.*

Het grootste deel geeft geen reden voor het niet bespreken van de meertalige opvoeding (12):

- *The subject somehow never came out.*

Van de 28 ouders die wel met medewerkers op het consultatiebureau gesproken hebben over meertaligheid, geven er 9 aan dat er duidelijk positief gereageerd werd op de meertalige opvoeding. Sommige geven daar redenen bij, bijvoorbeeld dat het geen extra moeite kost voor het kind of dat het communicatie met anderstalige familieleden mogelijk maakt en weer anderen laten weten dat zonder opgaaf van redenen positief gereageerd werd:

- *Everyone at the consultatiebureau has been very supportive on multilingualism. When my son started at the peuterspeelzaal two mornings a week they suggested that he would go there on four mornings instead to help him with his Dutch and the consultatiebureau supported and agreed on it, meaning we got a discount on the child care bill.*
- *Het werd door het cb positief gevonden dat we het voornemen hadden onze dochter tweetalig op te voeden.*
- *Aangezien de positieve reactie van de kinderarts kan ik zeggen dat het positief wordt gestimuleerd. De reden is dat het goed is voor de ontwikkeling van de kinderen, omdat ze voor het schakelen van de ene taal naar de andere de hersenen meer moeten gebruiken.*
- *Het werd zeker gestimuleerd, met de volgende redenen: Het kind leert een tweede taal gewoon 'erbij', er zijn voordelen voor het leren van Nederlands als je een andere taal goed spreekt (beter dan als je een gebrekkig Nederlands thuis leert)*
- *Het werd wel gestimuleerd. Voornamelijk om ook met de familie van vaders kant te kunnen communiceren.*
- *Elke arts/verpleegkundige heeft wel aangegeven hoe goed het is voor de ontwikkeling van kinderen om meertalig opgevoed te worden, maar dat was zonder onderbouwing.*
- *Meertalig opvoeden wordt zeker wel gestimuleerd. Ze zien in dat kinderen nu heel gemakkelijk twee talen kunnen leren. Alhoewel denk ik mee speelt dat het Nederlands de eerste taal is en ze dus geen problemen voorzien als taalachterstand bij de start in het basisonderwijs.*

Het is interessant om te bekijken welke talen er aan de orde waren bij de positieve adviezen. Volgens Jaspers (2009) hebben sommige talen meer aanzien dan andere, zodat er verwacht kan worden dat er sneller een positief advies gegeven wordt wanneer deze prestigieuze talen aan de orde zijn. De verwachting is dat westerse talen, en dan met name het Engels positief beoordeeld worden. bij 6 van de 9 adviezen was inderdaad sprake van Engels. Verder Spaans, Portugees en bij één geval was niet bekend om welke talen het ging.

Twee ouders laten vertwijfeld weten dat er bij het consultatiebureau positief gereageerd werd, maar door de logopedist niet:

- *Bij mij is tweetalig opvoeden geadviseerd. Wat nu weer wordt afgeraden door de logopedist. Erg tegenstrijdig allemaal!*
- *Consultatiebureau was er erg positief over maar logopedist was het niet en het werd ons geadviseerd om mee te stoppen wat we natuurlijk niet gedaan hebben.*

Twee andere ouders lieten weten dat meertalig opvoeden echt afgeraden werd:

- *Mij werd verteld dat het beter is om één taal te spreken.*
- *De Nederlandse mevrouw zegt ééntalig, om latere problemen op school te voorkomen.*

Dit is een opmerkelijk resultaat, omdat de eerste ouder afkomstig was van Stichting Al Amal, zodat hier een minderheidstaal aan de orde is. Opmerkelijk dat juist hier geadviseerd wordt om maar één taal te spreken. Mogelijk wordt hier een gekleurd advies gegeven omdat er, in de terminologie van Jaspers (2009), sprake van een plebejische taal. In het tweede geval was sprake van het Bulgaars, mogelijk ook een taal met minder aanzien. Het zijn te weinig negatieve adviezen om te kunnen betogen dat de status van de taal inderdaad een rol speelt bij het advies dat door de medewerkers van het consultatiebureau gegeven worden. Het is echter wel opvallend dat alle positieve reacties inderdaad gegeven werden aan de ouders die hun kinderen in westerse talen opvoeden, en dat de negatieve reacties gegeven werden aan de ouders die hun kinderen (in ieder geval) in een niet-westerse taal opvoeden.

Het overige deel (15) gaf aan dat medewerkers een neutrale houding hadden of positief waren maar de meertalige opvoeding niet per se stimuleerden:

- *Het werd geaccepteerd, maar noch gestimuleerd noch afgeraden.*
- *Over het algemeen wordt het positief gezien, maar zonder extra motivatie voor een meertalige opvoeding.*
- *Bij het consultatiebureau werd het niet per se gestimuleerd, maar wel altijd*

positieve commentaren gekregen over wat we doen.

- *Geen duidelijke mening, over het algemeen wordt er positief op gereageerd. Geen negatieve houding ervaren.*

Slechts twee ouders konden laten weten dat zij informatie hadden gekregen over de taalontwikkeling bij meertalige kinderen:

- *Ik heb bij dat consult zelf gevraagd of de tweetalige opvoeding tot een taalachterstand zou kunnen leiden. De arts zei dat dat niet hoeft en dat haar ontwikkeling goed op schema lag.*
- *Er werd een opmerking gedaan dat tweetalige kinderen over het algemeen wat later beginnen te praten, in beide talen.*

Verder vertelden verschillende ouders over de adviezen die zij kregen. Een aantal (5) geeft aan dat medewerkers aanraden om het kind in de moedertaal aan te spreken, omdat hiermee de beste basis van de taalontwikkeling wordt gelegd:

- *Het enige echte advies dat ik me kan herinneren kreeg ik bij een van de eerste bezoeken aan het consultatiebureau: Spreek je eigen moedertaal met je kind, dat is de taal die je zelf het best beheerst dus het best in staat bent om je kind goed aan te leren.*
- *Zij raadt ons af om Engels met Eduard te praten, omdat dit niet onze moedertaal is, maar alleen in onze eigen moedertaal, dus Nederlands en Indonesisch.*
- *Het advies was om in de moedertaal te spreken omdat het makkelijker is, zo bouw je een betere band op met het kind, het 'voelt' beter, je bent emotioneel zekerder in omgang met je kind.*
- *Ik spreek Nederlands veel beter, en heb aangegeven dat mijn moedertaal is slecht is. Maar mij werd aangeraden om in mijn moedertaal te spreken. Dit gaf volgens de arts een betere start voor de tweede taal.*
- *De verpleegkundige suggereerde dat het onduidelijke spreken van Benjamin te maken zou kunnen hebben met het feit dat Nederlands niet mijn moedertaal is. (Overigens heeft voor zover ik weet verder niemand (uit familie/kdv etc.)*

problemen om Benjamins woorden/zinnen te verstaan, dus deze suggestie vond ik nergens op slaan.)

Maar in één geval werd juist voorgesteld om niet meer in de moedertaal op te voeden, omdat het de Nederlandse taalontwikkeling tekort zou doen:

- *She explained to me that they would actually expect him to be saying a few more words by this point (11 months!), and then gave me the advice that we should only expose him to one language for the first two years of his life (i.e. Dutch), to allow him to build a basis in this language first, before exposing him to English (successive bilingualism). I was really quite irritated with their reaction/approach to simultaneous bilingualism, my first language is English, so it is natural that this is the language I will speak with my children. Although it is possible for a child to grow up bilingually in this way; advising a mother (or father for that matter) to speak a language which is not her native language to her child for the first two years of his life seems a little odd.*

De kwestie of sprake is van een plebejische of een prestigieuze taal lijkt hier niet aan de orde, of de medewerker heeft een andere kijk op de Engelse taal. Het Engels wordt heden ten dage in grote mate gebruikt en heeft in die zin ook aanzien. Het advies van de medewerker lijkt dan ook eerder gegeven te zijn vanuit de veronderstelling dat de huidige taalopvoeding de Nederlandse taalontwikkeling van het kind tekort zou doen.

Een paar ouders (4) noemden nog andere praktische adviezen die zij op het consultatiebureau te horen hadden gekregen, zoals het toepassen van de één-ouder-één-taal-methode:

- *Het advies dat ik heb gekregen: veel praten om de taalontwikkeling te stimuleren, vooral ook al in de eerste maanden/het eerste jaar, zo consistent mogelijk de tweede taal spreken (één persoon - één taal), veel voorlezen in de tweede taal.*
- *Wij hebben het advies gekregen om de methode 'one parent one language' te gebruiken. Verder werden wij gewezen op de website: kindentaal.logopedie.nl*

- *Er werd geadviseerd om contact met andere Duitse gezinnen te zoeken en het mailadres van een andere Duitse moeder werd gegeven zodat ons kind meer mensen dan alleen zijn moeder Duits hoort praten.*
- *Degene die de vreemde taal spreekt moet deze foutloos spreken, om geen foute dingen en grammatica aan te leren. Consequent zijn met wie welke taal spreekt*

Sommige ouders gaven tot slot aan hoe zij de deskundigheid van de medewerkers ervoeren:

- *Het gevoel dat het bij mij oproept op het consultatiebureau is dat ze zelf niet voldoende kennis hebben over tweetalig opvoeden (althans degene die ik gesproken heb) en zelf niet goed weten hoe ze het moeten benaderen.*
- *Ik heb wel eens tussen de "controleafspraken" door gebeld voor opvoedadvies maar verwacht niet dat de medewerkers iets weten over meertalig opvoeden (resp. meer dan ik).*
- *Ik denk dat de medewerkers er geen enkele scholing over hebben, dat is in ieder geval mijn indruk.*

De belangrijkste opmerkingen zijn in de volgende tabel zichtbaar: de bovenste rij geeft aan of de meertalige opvoeding helemaal niet besproken is, of positief, neutraal of negatief beoordeeld is. In de meest linkse kolom staan de opmerkingen of adviezen die ouders kregen. In de tabel staat vervolgens hoe vaak deze reacties voorkwamen (totaal), en of deze reacties gegeven werden bij consultatiebureaus die een positieve, neutrale of negatieve houding hadden.

	Niets	Positief	Neutraal	Negatief	Totaal
Totaal	19	9	15	2	48
Advies over taalontwikkeling	0	0	2	0	2
Uitleg belang moedertaal	0	1	2	2	5
Uitleg belang taalbeheersing ouder	0	1	1	0	2
Eén-ouder-één-taal-methode	0	1	1	0	2

Tabel 1: Het aantal gevallen waarin meertaligheid niet aan bod is gekomen, het aantal positieve, neutrale en negatieve reacties op de meertalige opvoeding en de adviezen die binnen deze categorieën gegeven zijn

Zichtbaar is dat het aantal opmerkingen of adviezen zich onder de huidige resultaten niet centreert onder één van de houdingen bij consultatiebureaus (positief, neutraal of negatief). Om daar iets over te kunnen zeggen zijn er in totaal te weinig opmerkingen gemaakt. Dat er maar zo weinig specifieke opmerkingen of adviezen zijn, is op zichzelf wel een opmerkelijk resultaat. Er zijn slechts 11 commentaren gegeven, waarvan sommige soms zelfs aan dezelfde participanten. Net als bij het contact met consultatiebureamedewerkers is dus ook hier de tendens dat informatie over meertalig opvoeden niet zo enthousiast gegeven wordt.

4 Discussie en conclusie

Het doel van deze bijdrage is om erachter te komen of wetenschappelijke kennis m.b.t. meertaligheid ook in de praktijk uitgedragen wordt. In deel 1 van het onderzoek is onderzocht waar de kennis uit bestaat en in deel 2 is gekeken wat er in de praktijk aan kennisoverdracht geschiedt. In dit deel, deel 3 van het onderzoek, worden deze twee onderdelen besproken en met elkaar vergeleken, om antwoord te geven op de driedelige onderzoeksvraag. Deze luidde:

(i) *Op welke manier wordt door consultatiebureaus informatie verstrekt over meertalig opvoeden;*

(ii) *In hoeverre baseren medewerkers van consultatiebureaus hun advies over meertalig opvoeden op wetenschappelijke inzichten (zoals samengevat in de zes onderdelen uit par. 1.12),*

(iii) *En in hoeverre kan de huidige kennisoverdracht nog meer in lijn komen met deze inzichten?*

Ik zal nu elk van deze vragen apart behandelen.

(i) Op alle geraadpleegde websites wordt al dan niet indirect informatie verschaft over meertalig opvoeden. De manier van verwijzen verschilt nogal eens, doordat de consultatiebureaus in verschillende organisatiestructuren zitten. Het is dus afhankelijk van die structuur in hoeverre, op welke manier en waarnaar de ouder eventueel verwezen wordt. In sommige gevallen is de informatieverstrekking heel duidelijk, dat is vooral het geval bij de consultatiebureaus die direct onder een CJG vallen. De ouder kan dan op dezelfde pagina blijven en vindt door duidelijke labels snel de juiste informatie. In andere gevallen is het ingewikkelder, bijvoorbeeld bij de gemeente Rotterdam. Daar wordt niet alleen doorverwezen, maar de informatie wordt ook alleen zichtbaar wanneer er in de zoekbalk naar gezocht wordt. In andere gevallen is de plek waar de ouder terecht kan voor informatie wat onduidelijk, bijvoorbeeld voor mensen die zoeken naar informatie bij consultatiebureaus in Alphen a/d Rijn, Gouda, Leiden en Veenendaal. Er wordt dan heen en weer verwezen voor informatie en de ouder komt uiteindelijk weer terecht op de website van het CJG. Ouders worden op de website van een CJG stevast doorverwezen naar de website van Kind en Taal voor nog meer informatie over meertalig opvoeden. Samengenomen kan gezegd worden dat de

ouder die goed in de gaten houdt waar hij of zij moet zijn, op de websites van consultatiebureaus zeker aan informatie over meertalig opvoeden kan komen.

Het telefonisch contact met de consultatiebureaus heeft nagenoeg niets opgeleverd als antwoord op de vraag wat er aan kennis beschikbaar is, of welke informatie over meertalig opvoeden uitgedragen wordt op consultatiebureaus. Er kan dus wel gezegd worden dat kennis over meertalig opvoeden niet telefonisch beschikbaar is. Volgens de telefonistes kon per e-mail contact gezocht worden voor inhoudelijke vragen. Omdat bij het e-mailverkeer gevraagd werd naar persoonlijke gegevens, is het niet mogelijk geweest om verdere informatie te ontlokken. De ouders die hier wel toe bereid zijn kunnen echter zeer waarschijnlijk aan informatie komen. Voor de beantwoording van de vragen worden volgens het consultatiebureau experts ingeschakeld.

Al aan de telefoon werd door alle consultatiebureaus verteld dat tijdens een bezoek informatie gegeven wordt over meertalig opvoeden. De reacties van de ouders bevestigden deze uitspraak deels. Bij een groot gedeelte was meertaligheid niet besproken, soms door eigen toedoen, in een enkele keer doordat er niet naar gevraagd of op gereageerd werd. Omdat uit de reacties blijkt dat de meeste medewerkers neutraal of positief zijn over meertaligheid, en omdat er maar weinig specifieke adviezen zijn gegeven onder de participanten, kan hieruit geconcludeerd worden dat advies over meertalig opvoeden vooral gegeven wordt wanneer hier naar gevraagd wordt: meertalige taalontwikkeling is geen onderwerp dat standaard besproken wordt op het consultatiebureau.

(ii) Uit de verschillende bronnen op websites van consultatiebureaus blijkt dat de adviezen voor het grootste deel in lijn zijn met de theorie, en in het bijzonder de zes deelonderwerpen zoals in par. 1.12. Wel ontbreekt er nog onderbouwing in het algemeen, de informatie en adviezen hebben nu nog af en toe een willekeurig karakter. Informatie over de effecten van meertaligheid (onderdeel 5) wordt aldus de bronnen nergens gegeven.

Aan de telefoon kon één GGD (Hollands Midden) vertellen dat het het best is als er één 'hoofdtal' is, als basis voor andere talen, maar dit is geen advies dat direct door de theorie onderschreven wordt. Kinderen kunnen ook prima gebalanceerd tweetalig opgroeien, dat wil zeggen simultaan tweetalig, zonder een dominante taal. Het advies lijkt eerder in de richting te sturen van successieve tweetaligheid, in plaats van

simultane tweetaligheid. In geval de telefoniste al direct successieve tweetaligheid in gedachte had, dan wordt het advies natuurlijk wel door de theorie onderschreven, namelijk met het belang van een goede basis in de moedertaal.

De vaak-voorkomende neutrale houding die medewerkers ten opzichte van meertaligheid hebben is gezien vanuit de literatuur is niet goed of slecht. Het is niet zo dat meertaligheid op alle fronten veel beter voor het kind is dan eentaligheid, maar er zijn wel voordelen, dus een positieve houding zou ook op zijn plaats zijn. Slechts ongeveer een vijfde van de ouders gaf aan dat er erg positief gereageerd werd en dat de meertalige opvoeding gestimuleerd werd. Het aantal negatieve reacties op meertaligheid is gelukkig maar twee, al zijn dat er toch nog twee te veel. Het is goed om te merken dat het belang van de moedertaal door sommige medewerkers genoemd is, de theorie stuurt zeker aan op dit advies. Al is dit advies in het geval van een dame die haar moedertaal haast niet beheerst natuurlijk weer minder goed, het gaat uiteindelijk om de taal die de ouder zelf goed beheerst. Als de ouder de tweede taal beter beheerst, dan kan het advies beter zijn om die taal te spreken. Ook het geval waarin afgeraden werd om in de moedertaal te spreken, terwijl deze dame juist wel graag en beter in haar moedertaal spreekt, roept vraagtekens op. Successieve meertaligheid is niet gemakkelijker voor het kind dan simultane meertaligheid, en bovendien was het kindje pas 11 maanden oud, een leeftijd waarop nog niet goed bepaald kan worden of van een taalachterstand sprake is. Een dergelijk advies wordt zeker niet onderschreven door de theorie. Het aantal tips over het succesvol stimuleren van de meertalige taalontwikkeling dat daadwerkelijk genoemd werd is erg gering, maar de tips zelf zijn wel in lijn met de literatuur. De één-ouder-één-taal-methode kwam twee keer langs, met als reden om consequent te zijn in het taalaanbod richting het kind. Dat klopt met de literatuur, al gaat het er daar vooral om dat het kind van beide talen genoeg input krijgt (en niet om te voorkomen dat het verward raakt o.i.d.).

(iii) Omdat door geen van de digitale informatiebronnen informatie verstrekt wordt die niet in lijn is met wetenschappelijke inzichten over meertaligheid, maar er soms wel nog informatie ontbreekt, moet de informatieverstrekking op websites niet aangepast, maar wel aangevuld worden. Hoewel dankzij de komst van het CJG al op heel veel plekken goede informatie gegeven wordt zou het in totaliteit prettig zijn als de informatie op de verschillende websites nóg eenduidiger wordt, dus alle websites zouden dezelfde informatie moeten bieden, dat geldt ook voor de websites die nu nog te

beperkte informatie op hun website hebben staan (zoals Jong Floreyn) of websites die zelfs helemaal geen informatie (over meertalig opvoeden) op hun website hebben staan (zoals GGD Hollands Midden).

Het concrete voorstel hierbij is om de website van het CJG als uitgangspunt te nemen, en deze aan te vullen met informatie zoals beschreven onder de zes kennisonderdelen uit par. 1.12. Het is de bedoeling dat de websites van consultatiebureaus allemaal dezelfde informatie op hun website zetten. De aangevulde website hoeft de website van Kind en Taal niet te vervangen, deze website is zelf al vrij uitgebreid. Het gaat er meer om dat sommige essentiële informatieonderdelen niet geheel overgeslagen worden op de website van het CJG. Voor een uitgebreide versie van de informatie kan de website dan gerust door blijven verwijzen naar de website van Kind en Taal.

Inhoudelijk kunnen de volgende aanvullingen gedaan worden. Het belang van het Nederlands en de meerwaarde van meertaligheid mogen sterker aangezet worden, dit zijn belangrijke punten waar ouders hun overweging om meertalig op te voeden op kunnen baseren. Deze kwesties mogen dan vooral in de toekomst aan de orde zijn - dat maakt ze niet minder belangrijk.

Ook andere uitspraken mogen nog beter onderbouwd worden. Het is belangrijk dat de ouder opvoedt in een taal die hij of zij goed beheerst, maar de reden daarachter is dat het kind de taal anders niet goed leert. Dat moet ook benoemd worden. De rol van taal bij het aanleren van andere vaardigheden, zoals tellen, moet daarbij ook vermeld worden. Op de website moet het onderscheid tussen simultane en successieve meertaligheid genoemd worden, en de consequenties die de beide vormen van meertaligheid voor de taalontwikkeling van het kind hebben. Bij simultane meertaligheid is de kans groter dat het kind de talen een moedertaalniveau behaalt dan bij successieve meertaligheid, in dat laatste geval is toch meer kans op een taalachterstand. Dit moet niet als een gegeven genoemd worden, maar ook hier moeten onderbouwingen gegeven worden: als het kind de tweede taal leert bouwt het voort op de eerder verworven kennis van de moedertaal, het zal talige kenmerken toepassen in de doeltaal. Ouders moeten weten dat dit een gegeven is waar zij niet van hoeven te schrikken, zo verloopt de vroege tweetaligheid gewoonlijk. Ook factoren als leeftijd, aanleg, motivatie en de mate waarin het kind de moedertaal beheerst moeten genoemd

worden als factoren die het uiteindelijke competentieniveau in de tweede taal kunnen beïnvloeden.

Over de effecten van meertaligheid op cognitieve en sociale vaardigheden mag ook e.e.a. vermeld worden op de website. Er kunnen hierover namelijk nog verschillende gedachtes bestaan, er zijn mogelijk mensen die denken (of zelfs 'van mening zijn') dat meertaligheid een negatief effect heeft. Hoewel het waarschijnlijk buitenstaanders zijn die deze gedachtes hebben, is deze informatie toch ook voor ouders van belang. Zij krijgen zo zekerheid over hun keuze, en ze kunnen deze informatie dan gebruiken om misverstanden van buitenaf mee op te lossen.

Over de manieren om kinderen succesvol meertalig op te voeden wordt al veel gezegd op de websites, zoals voorlezen en het blijven aanbieden van taal van een kwalitatief hoog niveau. De manier waarop de motivatie bij het kind op pijl gehouden kan worden is echter toch ook het vermelden waard. Het zou kunnen dat ouders kinderen hebben die na verloop van tijd bijvoorbeeld geen zin meer hebben om in hun thuistaal te spreken wanneer zij elders altijd een andere taal spreken. Het is daarom goed als benoemd wordt dat ouders een bijdrage kunnen leveren aan de twee elementen waaruit motivatie is opgebouwd. Voor het aspect dat kinderen verwachten de taal te kunnen leren hebben zij zelfvertrouwen nodig en ouders kunnen dit stimuleren door complimenten te geven over de inzet en het taalgebruik. Voor het aspect dat kinderen waarde hechten aan het beheersen van de taal hebben zij het gevoel nodig dat het goed en nuttig is om de taal te kennen en ouders kunnen dit stimuleren door een positieve houding aan te houden t.o.v. de doeltaal en –cultuur een bijdrage leveren aan het waarde-aspect.

Verder moeten ouders die bellen naar het consultatiebureau direct goed advies kunnen krijgen wanneer zij een vraag hebben over meertaligheid. Vanzelfsprekend is daar aan de telefoon niet altijd tijd voor of degene aan de lijn weet toevallig niet genoeg over het onderwerp, maar de telefoniste moet de ouder meer kunnen bieden dan alleen de opmerking dat een e-mail gestuurd kan worden voor meer informatie. De ouder moet doorverwezen worden naar de website, of ervoor kunnen kiezen een folder te ontvangen, zodat er gelijk een e-mailadres voorhanden komt waarnaar eventuele vragen toch nog naar opgestuurd kunnen worden. Het is gemakkelijk en klantvriendelijk om via e-mail een folder vanuit het consultatiebureau te sturen. De ouder heeft immers zelf al de moeite genomen om te bellen en daarnaast krijgt de ouder na het versturen van een

e-mail in de huidige situatie ook nog niet direct antwoord. Omdat de folder volledig is, is de kans klein dat ouders toch nog vragen hebben, zodat dit bovendien een effectieve manier is om vragen preventief te beantwoorden. Mochten er toch nog vragen bestaan, dan kan de ouder in een reactie op de e-mail met de folder reageren.

Ouders moeten niet alleen via een telefoongesprek tot informatie kunnen komen, ook juist tijdens het bezoek aan het consultatiebureau. Medewerkers zouden moeten vragen of ouders behoefte hebben aan informatie over meertalig opvoeden. Zelfs als dit niet hun expertisegebied is, moeten ze goede informatie kunnen aanbieden.

Meertaligheid is immers een onderdeel van de ontwikkeling van het kind, en die wordt nu juist in kaart gebracht door het consultatiebureau. Bovendien is dit juist de ideale gelegenheid om te zorgen dat ouders goede informatie krijgen, in plaats van dat zij alsnog op het internet tegen tal van uiteenlopende informatiebronnen aanlopen die hen niet verder helpen. Ook hier biedt een goede folder over meertalig opvoeden uitkomst, de ouder krijgt zo beknopte, maar goed informatie, en de medewerker hoeft in principe zelf geen extra kennis te hebben.

Al met al kan gezegd worden dat een folder over meertalig opvoeden een goede aanvulling is op de huidige kennisoverdracht bij consultatiebureaus, omdat de informatie zo eenduidig gegeven kan worden vanuit alle instellingen en alle medewerkers. Of het nu in digitale vorm via e-mail is, of in fysieke vorm op het consultatiebureau zelf is: goede informatie kan zo bij alle ouders terechtkomen. Een folder biedt verder een snelle en goedkope vorm van informatieverspreiding: het bespaart tijd (er is minder contact met medewerkers nodig) en geld (medewerkers hoeven in principe niets bij te leren). Ook kunnen andere organisaties die gebaat zijn bij goede informatie de folder al dan niet digitaal verspreiden. De reden dat een nieuwe folder is gemaakt, en niet voor verdere verspreiding van de folder over meertaligheid van de gemeente Amersfoort gekozen is, is dat hierin nog een aantal belangrijke inzichten in ontbraken.

De folder is als bijlage 4 bijgevoegd.

5 Aanbevelingen

In het voorgaande hoofdstuk heb ik praktische adviezen gegeven die bijdragen aan een kennisoverdracht van consultatiebureaus naar ouders die eenduidiger, sneller en met name meer in lijn met wetenschappelijke inzichten is. In dit hoofdstuk wil ik voorts nog aanbevelingen doen voor verder onderzoek, zodat deze bijdrage mogelijk nog groter kan worden.

Om de kennis die bij de medewerkers van consultatiebureaus aanwezig is nog beter in kaart te brengen zou het, indien mogelijk, van toegevoegde waarde zijn om meer e-mailcontact te onderhouden. De tendens die hier gevonden is, namelijk dat meertalige taalontwikkeling geen onderwerp is dat standaard behandeld wordt en waar medewerkers over het algemeen niet in gespecialiseerd zijn, zou op die manier uitgediept kunnen worden. In deze bijdrage werd ondervonden dat het moeizaam is om zo anoniem mogelijk informatie te ontlokken, waardoor dit niet mogelijk was.

Ook zou het interessant zijn om dieper in te gaan op de vraag of het advies van de medewerkers op het consultatiebureau beïnvloed wordt door de talen die aan de orde zijn, namelijk van plebejische of prestigieuze talen. Hoewel er in deze bijdrage is ondervonden dat er in het geheel maar weinig adviezen werden gegeven, bevestigden de resultaten het beeld tot nog toe wel. Verder onderzoek zou zich expliciet op deze kwestie kunnen richten, om te kijken of de rol van de talen echt zo groot is. Zulk onderzoek is van belang omdat het volgens de theorie voor de tweetalige taalontwikkeling van het kind niet uit maakt welke moedertaal het leert. Het gaat erom of het aanbod van deze moedertaal rijk en gevarieerd is. Onderzoek dat zich hierop richt zou uitbreiding van kennis over deze specifieke kwestie als doel kunnen stellen.

Referenties

- Abu-Rabia, S. & L.S. Siegel (2002): 'Reading, syntactic, orthographic and working memory skills of bilingual Arabic-English speaking Canadian children'. In: *Journal of psycholinguistic Research*, 31, p. 661-678.
- Adesope, O.O., T. Lavin, T. Thomson, and C. Ungerleider (2010): 'A systematic review and meta-analysis of the cognitive correlates of bilingualism'. In: *Review of Educational Research* 80, no. 2: 207-245.
- Appel, R. & A. Vermeer (1994): *Tweede-taalverwerving en tweede- taalonderwijs*. Bussum, Countinho.
- Appel, R. & A. Vermeer (2000): 'Tweede-taalverwerving en simultane taalverwerving'. In S. Gillis & A. Schaerlaekens, *Kindertaalverwerving. Een handboek voor het Nederlands*. p. 347-394.
- Bhatia, T., en Ritchie, W. (Eds.) (2006): *Handbook of bilingualism*. Cambridge, MA, Blackwell.
- Bialystok, E. (1997): Effects of bilingualism and biliteracy on children's emerging concepts of print. In: *Developmental Psychology*, 33, p. 429-440.
- Bialystok, E. & S. Majumder (1998): 'The relationship between bilingualism and the development of cognitive processes in problem solving'. In: *Applied Psycholinguistics*, Volume 19, Issue 1, Cambridge University Press , p. 69-85.
- Bialystok, E. (1999): Cognitive complexity and attentional control in the bilingual mind. In: *Child Development*, 70, p. 636-644.
- Bialystok, E., & K. Hakuta (1999): 'Confounded Age; Linguistic and Cognitive Factors in Age Differences for Second Language Acquisition'. In D. Birdsong (Ed.), *Second Language Acquisition and the Critical Period Hypothesis*. p. 161-181. Mahwah, NJ: Erlbaum.

- Bialystok, E., Craik, F. I. M., Grady, C., Chau, W., Ishii, R., Gunji, A., & Pantev, C. (2005): 'Effect of bilingualism on cognitive control in the Simon task: Evidence from MEG'. In: *NeuroImage*, 24, p. 40–49.
- Bialystok, E. (2006): 'Effect of bilingualism and computer video game experience on the Simon task'. In: *Canadian Journal of Experimental Psychology*, 60, p. 68–79.
- Birdsong, D. (1992). 'Ultimate attainment in second language acquisition'. In: *Language* 68, p. 706-755.
- Birdsong, D., & M. Molis (2001): 'On the evidence for maturational effects in second language acquisition'. In: *Journal of Memory and Language*, 44, p. 235-149.
- Bley-Vroman, R. (1990): 'The logical problem of foreign language learning'. In: *Linguistic Analysis*, 20, p.3–49.
- Blom, E. (2012): 'Hebben tweetalige kinderen een taalachterstand?' In: Marianne Boogaard en Mathilde Jansen (red.), *De taalcanon: Alles wat je altijd al wilde weten over taal*. Meulenhoff.
- Bonset, H. & M. Hoogeveen (2010): *Woordenschatontwikkeling in het basisonderwijs. Een inventarisatie van empirisch onderzoek*. SLO, nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling.
- Campbell, R., & Sais, E. (1995): 'Accelerated metalinguistic (phonological) awareness in bilingual children'. In: *British Journal of Developmental Psychology*, 13, p. 61–68.
- Carlson, S.M., & A.N. Meltzoff (2008): 'Bilingual experience and executive functioning in young children'. In: *Developmental Science* 11, no. 2: p. 282-298.
- Commissie van de Europese Gemeenschappen (2003): *Het leren van talen en de taalverscheidenheid bevorderen: actieplan 2004 – 2006*. Brussel
- Crul, M. (2000): *De sleutel tot succes: over hulp, keuzes en kansen in de schoolloopbanen van Turkse en Marokkaanse jongeren van de tweede generatie*. Universiteit van Amsterdam.

- Cunningham, U. (2011): *Growing Up with Two Languages*. 3rd edition. Taylor&Francis.
- Dörnyei, Z. (1994): 'Motivation and Motivating in the Foreign Language'. In: *The Modern Language Journal*, Vol. 78, No. 3, p. 273-284.
- Extra, G., R. Aarts, T. Van der Avoird, P. Broeder & K. Yagmur (2002): *De andere talen van Nederland, thuis en op school*. Uitgeverij Coutinho.
- Genesee, F. (2000): 'Early bilingual development: one language or two?' In: L. Wei (ed), 2001, *The Bilingualism Reader*. p. 306-321. Taylor and Francis.
- Genesee, F. & Nicoladis, E. (2007): 'Bilingual First Language Acquisition'. In: E. Hoff & M. Shatz (eds.): *Blackwell Handbook of Language Development*. CH. 16, p. 324-342.
- Gijsberts, M. & J. Iedema (2011): 'Opleidingsniveau van niet-schoolgaanden en leerprestaties in het basisonderwijs'. In M. Gijsberts, W. Huijnk en J. Dagevos, (2012). *Jaarrapport integratie 2011*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau. p. 76-101.
- Herschensohn, J. (2009): 'Fundamental and gradient differences in language development'. In: *Studies in Second Language Acquisition*, Volume 31, Issue 2, p. 259-289.
- Hoffmann, C. (1991): *An introduction to bilingualism*. London, Longman.
- Huijnk, W. & J. Dagevos (2012): *Dichter bij elkaar? De sociaal-culturele positie van niet westerse migranten in Nederland*. Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag.
- Hüning, M., U. Vogl en O. Moliner (2012): *Standard Languages and Multilingualism in European History*. Series Multilingualism and Diversity Management 1. Amsterdam: John Benjamins.

- Hyltenstam, K. (1992): 'Non-native features of near-native speakers. On the ultimate attainment of childhood L2 learners'. In: R. J. Harris, ed. *Cognitive processing in bilinguals*. Amsterdam: Elsevier, p. 351-368.
- Janssen, A., M van Eijdsden, J. Vlierhuis & J. Osté (2008): 'Taal als medicijn. Slechte taalbeheersing heeft nadelige gevolgen voor de gezondheid'. In: *GezondheidsPeil Amsterdam, fact sheet over de Amsterdamse volksgezondheid*. GGD Amsterdam, Cluster Epidemiologie, Documentatie en Gezondheidsbevordering (EDG), nummer 4, december.
- Johnson, J., & E.L. Newport (1989): 'Critical period effects in second language learning: The influence of maturational state on the acquisition of English as a second language'. In: *Cognitive Psychology*, 21, p. 60-99.
- Jonckheere, S. (2011): 'Talensensibilisering in het basisonderwijs: Op een positieve manier omgaan met talen in de klas'. In: *Tijdschrift Taal*, jaargang 2, nummer 3, p. 37-41.
- Kalashnikova, M. en K. Mattock (2012): 'Maturation of executive functioning skills in early sequential bilingualism'. In: *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*. 2014, Vol. 17, No. 1, p. 111-123.
- Kuiken, F. (2012): 'Moeten allochtone ouders Nederlands praten met hun kinderen?' In: Marianne Boogaard en Mathilde Jansen (red.), *De taalcanon: Alles wat je altijd al wilde weten over taal*. Meulenhoff.
- Linden, E. v.d. & F. Kuiken (2012): *Het succes van tweetalig opvoeden*. Uitgeverij Acco.
- Maynard, D.W. & J. Turowetz (2013): 'Language Use and Social Interaction' In: John DeLamater and Amanda Ward (eds.): *Handbook of Social Psychology*. p. 251-379.
- Meisel, J.M. (2000): 'Early differentiation of languages in bilingual children'. In: L. Wei (ed), 2001, *The Bilingualism Reader*. p. 322-346 Taylor and Francis.

- Nortier, J. (2009): *Nederland Meertalenland. Feiten, perspectieven en meningen over meertaligheid*. Aksant, Amsterdam.
- Nortier, J. (2011): 'The Economic Value of Languages?'
<http://www.multilingualliving.com/2011/10/20/bilingual-parents-maintain-your-home-languages/>
- Ortega, L. (2009): *Understanding second language acquisition*. London: Hodder Education.
- Oyama, S. (1976): 'A sensitive period for the acquisition of a non-native phonological system'. In: *Journal of Psycholinguistic Research* 5, 3, p. 261-283.
- Oyama, S. (1978): 'The sensitive period and comprehension of speech'. In: *Working Papers on Bilingualism* p. 16, 1-17.
- Paradis, J. (2007): 'Second Language Acquisition in Childhood'. In: E. Hoff & M. Shatz (eds.): *Blackwell Handbook of Language Development*. CH. 19, p. 387-405.
- Paradowski (2010): 'The Benefits of Multilingualism'.
<http://www.multilingualliving.com/2010/05/01/the-benefits-of-multilingualism-full-article/>
- Patkowski, M. S. (1980): 'The sensitive period for the acquisition of syntax in a second language'. In: *Language Learning*, 30, 449-472.
- Peal, E., en W.E. Lambert (1962): 'The relation of bilingualism to intelligence'. In: *Psychological Monographs*. 76, p. 1-23.
- Portes, A. & L. Hao (2002): 'The price of uniformity: language, family and personality adjustment in the immigrant second generation'. In: *Ethnic and Racial Studies*, Vol. 25, Iss. 6, p. 889-912.
- Roest, A., A.M. Lokhorst, C. Vrooman (2010): *Sociale uitsluiting bij kinderen: omvang en achtergronden*. Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag.

Singleton, D. & Ryan, L. (2004): *Language Acquisition: The Age Factor*. Second Language Acquisition 9, Multilingualism Matters LTD, Clevedon.

Sharma, A. & H. Cockerill (2014): *From Birth to Five Years. Practical Developmental Examination*. Hoboken, Taylor and Francis.

Snow, C. E. and M. Hoefnagel-Hoehle (1978): 'The critical period for language acquisition: evidence from second language learning'. In: *Child Development* 49, p. 1114-1128.

Stichting Hoedje van Papier (publicatiedatum niet bekend): 'VoorleesExpress, Projectplan 2014'.
<http://www.stichtinghoedjevanpapier.nl/wordpress/files/ProjectplanVoorleesExpress.pdf>

Taalunieversum (2010): 'Hoeveel mensen spreken Nederlands als moedertaal?'
http://taalunieversum.org/nieuws/2910/hoeveel_mensen_spreken_nederlands_als_moedertaal

Tucker, G. R. (1998). 'A global perspective on multilingualism and multilingual education'. In: *Beyond bilingualism: Multilingualism and multilingual education*. J. Cenoz & F. Genesee (Eds.), p. 3-15. Clevedon, UK: Multilingual Matters.

Universiteit Maastricht (25 februari 2013): 'Internationale werkgevers: "Beheersen Nederlandse taal essentieel"'.
<http://www.maastrichtuniversity.nl/web/Main1/SiteWide/SiteWide4/InternationaleWerkgeversBeheersenNederlandseTaalEssentieel1.htm>

Wardhaugh, R. (2010): *An introduction to sociolinguistics*. 6th ed, Wiley-Blackwell.

Weber-Fox, C.M. & H.J. Neville (1999): 'Functional Neural Subsystems Are Differentially Affected by Delays in Second Language Immersion: ERP and Behavioral Evidence

in Bilinguals'. In: D. Birdsong (Ed.), *Second Language Acquisition and the Critical Period Hypothesis*. p. 23-38. Mahwah, NJ: Erlbaum.

Westen, W. Van der & D. Wijsbroek (2011): 'Slecht in taal, slecht in studie? Resultaten van een onderzoek naar de relatie tussen taalvaardigheid en studiesucces'. In: S. Vanhooren & A. Mottart (red.): *Vijfentwintigste conferentie Het Schoolvak Nederlands*. Academia Press.

Bijlage 1: Brief aan ouders

*** English version below ***

Beste ouder(s)/verzorger(s),

U heeft zich enige tijd geleden opgegeven om deel te nemen aan onderzoek aan het BabyLab Utrecht. Voor een lopend onderzoek zijn wij op zoek naar ouders van meertalige kinderen die digitaal een vraag willen beantwoorden.

Het onderzoek richt zich op een aantal vragen omtrent kinderen die meertalig worden opgevoed. Belangrijke vragen die centraal staan zijn: hoe verloopt de taalontwikkeling van meertalige kinderen en verloopt dit anders dan de taalontwikkeling van eentalige kinderen? Wat voor effecten heeft meertaligheid op de cognitieve en sociale vaardigheden van het kind? Op welke manier kunnen ouders hun kinderen zo succesvol mogelijk meertalig opvoeden? Op deze laatste vraag proberen we antwoord te krijgen bijvoorbeeld door te kijken naar hoeveel input een kind moet krijgen om toch de taal goed te leren.

Uiteindelijk is het natuurlijk de bedoeling dat in de toekomst wetenschappelijke inzichten over meertaligheid terecht komen bij de ouder die vragen heeft aangaande de twee- of meertalige opvoeding. Omdat we vermoeden dat ouders hun vragen vaak stellen aan medewerkers op het consultatiebureau, rijst de vraag of de wetenschappelijke informatie daar inderdaad terechtkomt en op welke manier dat wordt uitgedragen naar de desbetreffende ouder(s)/verzorger(s).

Een belangrijke vraag is dan ook of en in hoeverre wetenschappelijke kennis over meertaligheid bekend is bij consultatiebureaus. Dit doen wij niet alleen door in gesprek te gaan met de medewerkers van consultatiebureaus, maar wij zijn juist ook heel benieuwd naar de stem van de ouder(s)/verzorger(s). U kunt juist goed vertellen wat er in de praktijk geadviseerd wordt.

Wij willen u vragen om op de volgende twee vragen antwoord te geven:

1. Welk advies m.b.t. meertalig opvoeden heeft u wel eens (gevraagd of ongevraagd) gekregen tijdens een bezoek aan een consultatiebureau in Nederland?

2. Werd meertalig of niet-Nederlands opvoeden juist wel of niet gestimuleerd en om welke reden?

Uw antwoord mag uitgebreid zijn, maar een bondige reactie volstaat ook prima. U kunt uw antwoord als reactie op deze e-mail sturen.

Alvast hartelijk dank voor uw deelname.

Met vriendelijke groet,

Joleen Zuidema
BabyLab Universiteit Utrecht

Maartje de Klerk (labmanager)

--

Dear parent(s)/caretaker(s),

A while ago you signed up to participate in research at the BabyLab Utrecht. Ongoing research requests parents of bi- or multilingual children who want to answer a question per e-mail.

This study focuses on some questions concerning children who are raised multilingual. Important questions are: how does the language development of multilingual children differ from that of monolingual children? What effects does multilingualism have on the cognitive and social skills of the child? How can parents raise their child(ren) successfully multilingual? To answer this last question for instance, we examine how

much input of a language a child needs to learn the language native-like.

Finally, the goal of this study is, of course, to bring scientific insights about multilingualism to the parent who might have questions about bi- or multilingual parenting. Because we think that parents ask their questions to the people who work at the consultatiebureau, the question arises to what extent scientific information indeed ends up at the consultatiebureau and in what way the information is carried out to the parent(s)/caretaker(s).

An important question thus is to what extent scientific knowledge about multilingualism is known at consultancies. To answer this question, we do not only talk to the consultancy staff, but we are also very interested in the voice of the parent(s)/caretaker(s).

In this perspective, we would like you to answer the following two questions:

1. What advice about raising your child(ren) multilingually have you ever (asked or unasked) received during a visit to a consultatiebureau in the Netherlands?
2. Was multilingual or non-Dutch parenting stimulated or not and for what reason?

Your answer can be extensive, but a short reaction will do as well. You can send your reaction as a reply to this e-mail.

Thank you in advance for your participation.

Kind regards,

Joleen Zuidema
BabyLab Utrecht University

Maartje de Klerk (labmanager)

Bijlage 2: Informatieverstrekking over meertaligheid op websites

Centrum voor Jeugd en Gezin

1. In hoeverre heeft het kind het Nederlands nodig in het dagelijks leven?

Natuurlijk is het belangrijk dat je kind ook goed Nederlands leert.

2. In hoeverre heeft meertaligheid een meerwaarde in het dagelijks leven?

-

3. Welke rol speelt de taalbeheersing van de ouders in de ta(a)l(en) zie zij het kind willen leren?

Is de ene ouder beter in het Nederlands? Dan spreekt die Nederlands, en de ander de moedertaal. De ouder die Nederlands spreekt, moet het Nederlands dan wel goed beheersen.

4. Met welke vorm van meertaligheid krijgt het kind te maken en wat betekent dat voor de taalontwikkeling die het kind waarschijnlijk zal doorlopen?

- Als jullie thuis een andere taal beter beheersen dan het Nederlands, is het beter voor de taalontwikkeling van je kind om consequent jullie eigen moedertaal te gebruiken. Praat veel met je kind in je eigen taal, dan leert het alvast één taal goed spreken. Tegelijkertijd ontwikkelt het een taalgevoel dat bij het leren van andere talen nodig is.

- In het begin kan een kind soms de woorden van verschillende talen in een zin door elkaar husselen, maar dit gaat vanzelf over.

- Heb je eenmaal gekozen om je kind een bepaalde taal aan te leren, ga hier dan mee door, ook op de lange termijn. Kinderen verleren een taal die ze niet meer gebruiken.

- Jonge kinderen kunnen spelenderwijs een tweede taal leren. Dit gaat bij vier- en vijfjarigen niet ten koste van het Nederlands, ook niet bij anderstalige of dyslectische leerlingen.

5. Op welke cognitieve en sociale vaardigheden heeft de vorm van meertaligheid waarmee het kind te maken krijgt invloed, en welke invloed is dat?

-

6. Op welke manier kunnen ouders een succesvolle meertalige taalbeheersing bij hun kinderen stimuleren?

- *Bij een meertalige opvoeding is de één-persoon-één-taalstrategie een goede manier om kinderen twee talen tegelijk te leren. De vuistregel is dan: probeer de talen te scheiden*

- *Je kunt ook per situatie afspreken welke taal er gesproken wordt. Zo kun je bijvoorbeeld afspreken dat er aan tafel altijd Nederlands wordt gesproken. Dit heet de één-situatie-één-taalstrategie. Een voorwaarde is dat alle gezinsleden voldoende Nederlands spreken.*

- *Stimuleer de taalontwikkeling van je kind.*

- *(over Nederlands leren:) Daarvoor zijn veel contacten nodig met Nederlanders. Breng je kind in contact met Nederlands sprekende leeftijdsgenootjes, familie en kennissen als jullie thuis geen Nederlands spreken. Daar kun je onder meer voor zorgen door je kind vanaf 2 jaar naar de voorschool, het kinderdagverblijf of de peuterspeelzaal te laten gaan.*

- *(niet per se over meertalig opvoeden:) Zorg dat je verschillende soorten boeken in huis hebt. Dagelijks voorlezen is leuk en gezellig, en kinderen leren er veel van, vooral als ze actief meedoen.*

→ CJG verwijst door naar

Kind en Taal

1. In hoeverre heeft het kind het Nederlands nodig in het dagelijks leven?

De belangrijkste vraag bij het aanleren van verschillende talen is: welke talen zijn voor de kinderen belangrijk om te begrijpen en te spreken, nu en in de toekomst? Nederlands is belangrijk. Het is de taal van het land en de voertaal op school.

2. In hoeverre heeft meertaligheid een meerwaarde in het dagelijks leven?

- *De thuistaal is het communicatiemiddel om met de cultuur verbonden te zijn. Zo kunnen kinderen in contact blijven met familieleden in het land van herkomst. En natuurlijk met de cultuur en eigen tradities.*

- Het is goed dat ouders erover nadenken of die drie talen tegelijk echt zo belangrijk zijn. Welk doel streeft u na? Hoe moeilijk wilt u het uzelf en uw kind maken? Misschien biedt u het kind met twee talen ook voldoende. Het kan met familie communiceren en u geeft het kind de taal van het land mee, waar zijn 'roots' liggen. Dit is vaak de reden die ouders noemen bij de keuze voor meertalig opvoeden.

3. Welke rol speelt de taalbeheersing van de ouders in de ta(a)l(en) zie zij het kind willen leren?

- Ouders krijgen vaak het advies om thuis alleen Nederlands te praten. Dit is in veel gevallen echter af te raden. Een ouder die zelf gebrekkig Nederlands spreekt kan geen goede Nederlandse zinnen aan een kind leren.

- Voor een goede taalontwikkeling van het kind is het beter dat zowel vader als moeder de taal met het kind spreken die ze zelf voldoende beheersen; welke taal dit ook is. De taal waarin men zichzelf het beste weet uit te drukken. We noemen dit de moedertaal, de taal van het hart, de taal waarin u denkt en droomt.

4. Met welke vorm van meertaligheid krijgt het kind te maken en wat betekent dat voor de taalontwikkeling die het kind waarschijnlijk zal doorlopen?

- Wanneer de ontwikkeling in de eerste taal, de moedertaal, niet goed verloopt zal het leren van een tweede taal moeilijker gaan. Het kind kent de woorden, zinnen en taalregels nog onvoldoende in de moedertaal en kan deze daarom in de tweede taal niet goed toepassen.

- Een goede basis in de thuistaal, dus het aanbieden van veel en correcte taal aan jonge kinderen, is belangrijk voor het aanleren van het Nederlands.

- Simultane meertaligheid betekent dat het kind 2 of meer talen tegelijkertijd leert vanaf de geboorte.

- Bij successieve meertaligheid leert het kind vanaf de geboorte eerst 1 taal en op het moment dat het naar bijvoorbeeld de peuterspeelzaal gaat leert het een tweede taal. De tweede taal, die het kind leert op het moment dat het de peuterspeelzaal bezoekt, verloopt gedeeltelijk anders. Het kind doorloopt in de tweede taal geen brabbelfase, maar spreekt vanaf het begin in één of meerwoordzinnen. Bovendien past het kind de kennis van de eerste taal toe in de tweede taal. Veel kinderen die het Nederlands op latere leeftijd als tweede taal leren zwijgen in het begin als ze met het Nederlands in aanraking komen. Dit

wordt de stille periode genoemd. De ontwikkeling staat dan niet stil, maar de kinderen nemen de taal in zich op. Ze wennen aan de klanken, gaan woorden herkennen en beginnen het Nederlands steeds beter te begrijpen.

- Leert het kind het Nederlands als een tweede taal (boven op de eerste moedertaal), dan is het gunstiger dat het zo vroeg mogelijk veel en correct Nederlands krijgt aangeboden.

- Later, als het kind naar school gaat, ervaren ouders vaak dat het Nederlands de overheersende taal wordt. Als het Nederlands de meest dominante taal van het kind wordt is dat meestal niet tegen te houden. Dat merkt u als het kind vaker antwoord geeft in het Nederlands. Het Nederlands wordt dan steeds meer de voorkeurstaal.

- Als u kiest voor meerdere talen kan het kind er langer over doen om de talen te verwerven. Bij twee talen bijvoorbeeld gaat de stijgende lijn in de ontwikkeling niet zo snel als bij het leren van een taal. Na enkele jaren wordt die achterstand overigens over het algemeen ingehaald.

5. Op welke cognitieve en sociale vaardigheden heeft de vorm van meertaligheid waarmee het kind te maken krijgt invloed, en welke invloed is dat?

-

6. Op welke manier kunnen ouders een succesvolle meertalige taalbeheersing bij hun kinderen stimuleren?

- (taalontwikkeling algemeen:) Het is heel belangrijk dat je samen praat, samen speelt, voorleest en liedjes zingt.

Door het zelf lezen en het luisteren tijdens voorlezen, leert een kind hoe de opbouw van een taal in elkaar zit; hoe de zinnen lopen, welke regels er bij een taal horen en hoe je die regels kunt gebruiken in het praten. Verder draagt het leren lezen bij aan de fantasie van kinderen en stimuleert het de concentratie.

- Het ongunstig afschilderen van thuistalen heeft invloed op het zelfbeeld van kinderen. Ze kunnen het gevoel krijgen dat hun culturele achtergrond minder aanzien heeft, wat weer tot een negatief zelfbeeld zou kunnen leiden.

- Bij een meertalige opvoeding is de één-persoon-één-taalstrategie een goede manier om kinderen twee talen tegelijk aan te leren. De vuistregel is dan: probeer de talen te scheiden. Ook kan worden afgesproken in welke situatie welke taal wordt gesproken. Dit heet de één-situatie-één-taalstrategie.

- Of eventuele achterstanden in taal worden ingehaald ligt aan wat het kind 'in huis heeft' aan bijvoorbeeld taalgevoel, intelligentie en een goed gehoor. En ook aan de omgeving: is die voldoende stimulerend voor de taalontwikkeling?

GGD Regio Utrecht

Niet op de website zelf, maar wel in de digitale folder die via de website te raadplegen is:

1. In hoeverre heeft het kind het Nederlands nodig in het dagelijks leven?

Waarom is het zo belangrijk om goed Nederlands te leren praten? Het helpt uw kind om contact te maken met andere kinderen. Het is nodig voor het leren op school. Kinderen die niet goed Nederlands praten, krijgen soms een leerachterstand.

2. In hoeverre heeft meertaligheid een meerwaarde in het dagelijks leven?

-

3. Welke rol speelt de taalbeheersing van de ouders in de ta(a)l(en) zie zij het kind willen leren?

Voor een goede taalontwikkeling van het kind kunnen vader en moeder het beste de taal spreken die ze zelf goed beheersen. In die taal kun je jezelf het best uitdrukken.

Gebruik thuis de taal die u het beste spreekt.

Kinderen leren een taal door te luisteren en na te doen. Als u zelf Nederlands praat met veel fouten, leert uw kind het ook fout.

4. Met welke vorm van meertaligheid krijgt het kind te maken en wat betekent dat voor de taalontwikkeling die het kind waarschijnlijk zal doorlopen?

- Kinderen die vanaf de geboorte twee- of meertalig worden opgevoed (simultane meertaligheid), leren die talen net zo goed als kinderen die één taal leren.

- Spreken beide ouders nauwelijks Nederlands, dan kunnen ze het kind op jonge leeftijd op een peuterspeelzaal plaatsen en naar Nederlandse tv-programma's laten kijken. Het kind leert Nederlands dan als tweede taal. Het Nederlands wordt als het ware 'op de eerste taal gebouwd' (sequentiële of successieve meertaligheid).

- Het is gunstig als het kind zo vroeg mogelijk veel en correct Nederlands krijgt aangeboden.

- Een tweede taal leren is extra moeilijk als de eerste taal, de moedertaal, moeilijkheden oplevert.

5. Op welke cognitieve en sociale vaardigheden heeft de vorm van meertaligheid waarmee het kind te maken krijgt invloed, en welke invloed is dat?

-

6. Op welke manier kunnen ouders een succesvolle meertalige taalbeheersing bij hun kinderen stimuleren?

- Praat niet te moeilijk tegen uw kind, maar ook niet te gemakkelijk.

- Spreek geen twee talen door elkaar. Een jong kind snapt nog niet welke woorden Nederlands zijn en welke woorden niet.

- Leer uw kind zo jong mogelijk Nederlands praten.

- Zorg ervoor dat uw kind naar een peuterspeelzaal of kinderdagverblijf gaat.

- Probeer zelf ook Nederlands te leren. U kunt cursussen Nederlands volgen in het wijkcentrum of bij een ROC. Vraag dit na bij het Gemeentehuis. Als u zelf beter Nederlands leert, kunt u uw kind ook beter helpen.

- Laat uw kind zoveel mogelijk met kinderen spelen die goed Nederlands spreken. Ook van andere kinderen leert uw kind de nieuwe taal.

- Vraag anderen om Nederlands te praten met uw kind. Misschien is er in uw familie of in de buurt iemand die goed Nederlands spreekt.

- Lees boeken voor aan uw kind en zing samen liedjes. Doe dit in uw eigen taal en ook in het Nederlands. Is uw Nederlands niet goed genoeg? Vraag dan iemand anders om boekjes voor te lezen aan uw kind.

- Word lid van de bibliotheek. Voor kinderen is dit gratis.

- Kijk samen naar de televisie. Goede programma's voor peuters en kleuters zijn Sesamstraat en KRO's Kindertijd; voor de iets oudere kinderen het Jeugdjournaal, Villa Achterwerk en Klokhuis. Praat er samen over.

Bijlage 3: Brief aan consultatiebureaus

Beste mevrouw of meneer,

Een poosje geleden heb ik gebeld omdat ik wat vragen heb over tweetalig opvoeden. Ik kreeg het verzoek om even een e-mail te sturen.

Mijn man en ik verwachten een kindje en overwegen om het tweetalig op te voeden. Mijn man spreekt namelijk Frans, hij kan wel redelijk Nederlands, maar het is natuurlijk niet zijn moedertaal.

De vragen die ik heb;

- Hoe belangrijk is het dat ons kindje straks perfect Nederlands kan?
- Heeft ons kindje er iets aan om meertalig te zijn?
- (als we toch kiezen voor eentalig) Kan mijn man ook Nederlands spreken tegen ons kindje? Heeft het gevolgen dat hij geen perfect Nederlands spreekt?
- Hoe verloopt de taalontwikkeling van een tweetalig kindje? Krijgt ons kindje een taalachterstand omdat het niet duidelijk is welke taal het leert? Kunnen we misschien beter later beginnen met tweetalig opvoeden (dus eerst één taal)?
- Heeft tweetaligheid nog effect op andere vaardigheden dan taal? En dan positief of negatief?
- Mochten we inderdaad kiezen voor tweetalig opvoeden, hoe kunnen we dat dan het beste aanpakken? Hoe kunnen we ons kindje zo veel mogelijk helpen om de talen goed te leren?

Het zijn nogal wat vragen, waarvoor excuus! Maar we willen het graag goed aanpakken. Ik hoop van u te horen,

M.v.g.

Joleen Zuidema

